

THEODOTUS¹ Ancyranus († 438/446)

EXPOSITIO SYMBOLI NICAENI

- 1186 IV. [...] Μὴ τοίνυν ζῆτει λόγον τῶν ὑπὲρ λόγον γενομένων καὶ θαυμα- PG
τουργηθέντων ἐκ δυνάμεως θεϊκῆς· καταλαβούσης μὲν τὸν λόγον τῆς φύ- 77, 1320
σεως, ὑπερβαλούσης δὲ τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας. Εἰ γὰρ τοῦ κατὰ σάρκα τό-
κου λόγον οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· τὸ γὰρ τὴν αὐτὴν εἶναι Παρθένον, καὶ γεγονέναι
Μητέρα, οὐ γνωρίζει μὲν ὁ λόγος τῆς φύσεως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἔδοξε·
καὶ τοῦτο πάντες ἂν ἡμῖν συνομολογήσαιεν, οἱ αὐχοῦντες εἶναι Χριστιανοί·
πῶς τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον λόγῳ ζητεῖς;
- 1187 XIV. [...] Εἰ γὰρ οὐκ ἡλλοιώθη ἡ Παρθένος καὶ μήτηρ ἐγένετο· οὐδὲ PG
ἀλλοιωθείσης παρθενίας τόκος ἐγένετο, Θεοῦ θαυματουργήσαντος Παρ- 77, 1333
θένω τὸν τόκον· τί θαυμάζεις, εἰ ἐν ἀπαθεῖ φύσει θελήσας Θεὸς ὑπεδέξατο
πάθος, οὐκ ἀποθέμενος τὴν ἀπάθειαν; Ὁ γὰρ μὴ δεηθεὶς λῦσαι παρθενίαν,
ἵνα ποιήσῃ μητέρα· οὗτος παθεῖν βουληθεὶς, οὐκ ἔδεξθη τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν
μεταβαλεῖν.

HOMILIAE

- 1188 Homilia I, I. Λαμπρὰ καὶ παράδοξος τῆς παρούσης ἐορτῆς ἡ ὑπόθε- PG
σις· λαμπρὰ μὲν, ὅτι κοινὴν ἀνθρώποις σωτηρίαν ἐπήγαγε· παράδοξος δέ, 77, 1349
-
- 1186 IV. [...] Noli igitur rationem quaerere in iis quae supra rationem PG
facta et miraculose perpetrata fuerunt virtute divina, quae quidem 77, 1319
naturae rationem suscipit, sed humanum intellectum exsuperat. Nam
si generationis secundum carnem rationem proferre nequis (eamdem
enim et Virginem esse, et Matrem evasisse, naturae ratio ignorat,
sed Dei virtus ac potentia id ostendit; et omnes qui se Christianos
esse gloriantur, id una nobiscum utique fatentur), quinam ineffabilem
Dei cum homine unionem ratione exquiris?
- 1187 XIV. [...] Si enim Virgo mutata non fuit, et mater facta est: nec PG
mutata virginitate partus contigit, Deo miraculose Virgini partum 77, 1334
producente: quid miraris, si Deus in passibili natura volens passio-
nem suscepit, non impassibilitatem deponens? Qui enim opus non
habebat virginitatem solvere, ut matrem faceret, ille pati volens non
opus habebat virtutem suam mutare.
- 1188 Homilia I, I.² Clara et admirabilis praesentis causa festivitatis: PG
clara quidem, quoniam communem hominibus ceu fons profudit salu- 77, 1350

¹ Sic appellatur etiam a Bar II, 171 et a Tix 191; a Cay appellatur *Theodorus*, I, 889.

² Exordium huius Homiliae simile est exordio Orationis IV S. Procli Constant. Vide n. 1215.

ὅτι τὸν τῆς φύσεως λόγον ἐνίκησε. Φύσις μὲν γὰρ τὴν τεκοῦσαν οὐκ οἶδεν οὐκέτι παρθένον· ἡ δὲ χάρις καὶ τίκτουςαν ἔδειξε, καὶ παρθένον ἐφύλαξε· καὶ μητέρα ἐποίησε, καὶ παρθενίαν οὐκ ἔβλαψε. Χάρις γὰρ ἦν σωφροσύνην φυλάττουσα. Ὡ γῆς ἀσπόρου καρπὸν βλαστησάσης σωτήριον· ὃ Παρθένος αὐτὸν νικήσασα τῆς Ἐδὲμ τὸν παράδεισον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μοσχευτῶν φυτῶν γένος ἀνέτειλεν, ἐκ παρθένου γῆς ἀνατειλάντων φυτῶν· ἡ δὲ Παρθένος αὕτη κρείττων ἐκείνης τῆς γῆς. Οὐ γὰρ ὁπώρας ἀνέτειλε δένδρα, ἀλλὰ τὴν ῥάβδον Ἰεσσαί, καρπὸν σωτήριον τοῖς ἀνθρώποις παρέχουσαν. Κἀκεῖνη ἡ γῆ Παρθένος ἦν, καὶ αὕτη παρθένος. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν φῦναι δένδρα προσέταξεν ὁ Θεός· ταύτης δὲ τῆς Παρθένου αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς κατὰ σάρκα γέγονε βλάστημα. Οὐδὲ ἐκείνη μόσχευμα πρὸ τῶν δένδρων ἐδέξατο· οὐδὲ αὕτη ἐκ τοῦ τόκου τὴν παρθενίαν ἠδίκησεν. Ἡ παρθένος τοῦ παραδείσου ἐνδοξότερα γεγένηται. Ὁ μὲν γὰρ Θεοῦ γεώργιον γέγονεν· ἡ δὲ κατὰ τὴν σάρκα τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐγεώργησεν, ἐλόμενον ἀνθρώπου συναφθῆναι τῇ φύσει. Εἶδες πῶς γέγονε παράδοξον τὸ μυστήριον, παρωσάμενον τὸν τῆς φύσεως λόγον; Εἶδες τὸ ὑπὲρ φύσιν πρᾶγμα, Θεοῦ δυνάμει γενόμενον μόνῃ; Εἶδες τὸν Λόγον ὑπὲρ τὸν λόγον τικτόμενον; Ὅτι γὰρ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς Λόγος Θεοῦ, δῆλον ἐξ ὧν τὴν παρθενίαν οὐκ ἔλυσεν. Ἡ τίκτουσα σάρκα ψιλήν, τῆς παρθενίας πᾶνεται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτέχθη σαρκὶ ὁ Λόγος Θεοῦ, φυλάττει τὴν παρ-

tem: admirabilis autem, quia naturae vicit rationem. Natura enim post partum nescit ulterius virginem: gratia vero et parentem ostendit, et virginem servavit; et matrem fecit, et virginitati non nocuit. Gratia enim erat castitatem servans. O terram non satam, quae fructum germinavit salutarem! O Virginem, quae ipsum vicit deliciarum paradisum! Ille namque sine semine genus omne propaginis stirpium protulit, ex virgine terra exortis plantis: haec autem Virgo melior est illa terra. Non enim pomiferas protulit arbores, sed virginem Iesse fructum salutiferum hominibus afferentem. Et illa terra virgo erat, et ista virgo: sed ibi quidem arbores nasci praecepit Deus; huius autem Virginis creator secundum carnem factus est germen. Neque illa terra ante arbores plantaria suscepit; neque haec ex partu virginitatem laesit. Virgo paradiso gloriosior facta est: ille enim Dei cultura factus est; haec autem secundum carnem Deum ipsum excoluit, ubi voluit hominis copulari naturae. Vidisti quomodo factum est admirabile sacramentum transcendens naturae rationem? Rem natura superiorem vidisti sola Dei virtute factam? Vidisti Verbum, modo rationem excedente nasci? Nam qui natus est, eum esse Verbum Dei palam est, ex quo virginitatem non solvit. Quae nudam carnem parit, virgo esse desinit: sed quia natus est in carne Verbum Dei, virginitatem custodit, se ipsum Verbum ostendens. Quando autem

θενίαν, ἑαυτὸν Λόγον δεικνύς. Ὅταν δὲ Λόγον ἀκούσῃς, οὐσιώδῃ τε καὶ ἐνυπόστατον νόει, μὴ τοῦτον τὸν διὰ στόματος προλεγόμενον.

II. Τίκεται οὖν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ καὶ Λόγος καλούμενος, οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι Λόγος ἐκ τοῦ τόκου λαβὼν, ἀλλὰ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος ἀρχὴν τὸν τόκον ποιούμενος. Ἦν μὲν γὰρ πρὸ αἰώνων Θεὸς Λόγος τῷ Γενήσαντι συναΐδιος· ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώπος γενέσθαι δι' ἀνθρώπους ἠθέλησεν, οὐ μεταβολῇ θεϊκῆς φύσεως, ἀλλὰ θαύματι καὶ θελήσει Θεοῦ, ὡς ἀρχὴν τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος, τὸν τόκον ἡσπάσατο· διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἀνθρώπος τίκεται, καὶ ὡς Θεὸς Λόγος παρθενίαν ἐφύλαξεν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος τικτόμενος φθείρει διάνοιαν· οὐδὲ Λόγος Θεοῦ * οὐσιώδῃς τε καὶ ἐνυπόστατος, τὸν τόκον ἐλόμενος, παρθενίαν διέφθειρεν. Ὑπὲρ λόγον οὖν τῆς φύσεως ἐστὶ τὸ γενόμενον. Καὶ μηκέτι κατάβαινε πρὸς λόγους τῆς φύσεως. Θαυμά σοι λέγω· μὴ κίνει τοὺς λογισμοὺς. Θεὸν τεχθέντα σοι λέγω, ἐλόμενον τόκον, οὐκ ἀρξάμενον τῆς θεότητος. Ὡν Θεὸς ὑκειώσατο τόκον, οὐχ ὁ τόκος αὐτὸν κατεσκεύασε Θεόν. Ὁ οὐκ ἦν, γενέσθαι βουλόμενος, καὶ ὁ ἦν ἔμεινεν· αἵρεῖται τὸν τόκον, ὡς τὴν οἰκονομίαν ἀρχήν.

1189

Homilia II, II. Καὶ μὴ νομίσης ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν γεγεννημένον. Πάλαι γὰρ ἡ Θεοῦ παρουσία προεμελετᾶτο· καὶ τοῖς τύποις αἰεὶ τοῖς ἀνθρωπίνους ἐγνώσθη φαινόμενος, ὕλαις κεχρημένος ὁράσθαι παρ' ἡμῶν δυναμέναις. Ἐπεὶ παραγενέσθω Ἰουδαῖος εἰς μέσον· ἐλθέτω ὁ διαπιστῶν

PG
77, 1369

Verbum audis, substantiale Verbum et subsistens intellige, non hoc quod per os effunditur.

II. Nascitur ergo unigenitus Filius Dei, qui etiam Verbum vocatur; non principium ut sit Verbum ex partu percipiens, sed ut sit homo principium in ipso partu habens. Nam erat quidem ante saecula Deus Verbum Genitori coaeternum: quia vero homo propter homines fieri voluit; non mutatione divinae naturae, sed miraculo ac voluntate Dei, tanquam principium ut fieret homo, partum amplexus est, ac propterea ut homo nascitur, et ut Deus Verbum virginitatem servavit. Neque enim nostrum verbum cum paritur, corrumpit mentem; neque Deus Verbum * substantiale et subsistens, partum eligens perimit virginitatem. Ultra rationem ergo naturae est quod factum est; nec, quaeso ad naturae rationes descendas. Miraculum tibi dico: noli movere ratiocinationes. Deum natum tibi dico qui nasci voluerit, non qui divinitatis initium acceperit. Deus cum esset, proprium sibi partum fecit, non eum partus fecit Deum. Quod nonerat, cum fieri vellet, etiam quod erat mansit. Eligit partum, tanquam dispensationis initium.

*1351

1189

Homilia II, II. Neque vero existimes Filium a Deo factum esse alienum. Iamdudum enim Dei adventus praesignabatur, ac humanis semper figuris conspectus cognitus est, elementis usus quae a

PG
77, 1370

*1372 τῇ τοῦ Θεοῦ ἐμφανείᾳ, φανείσῃ τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἀνθρώπου φύσει· λεγέτω * μοι, πῶς Μωϋσῆς εἶδε Θεόν. Τὴν φύσιν εἶδε τὴν ἀόρατον; Οὐδαμῶς· ἀνέ-
φικτος γὰρ αὐτῇ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους. Πῶς δὲ εἶδεν; εἰπέ. Εἶδεν ἐκ τῆς
βάτου ἀναπτόμενον πῦρ, καὶ τὴν βάτον οὐ φθείρον. Διὰ τί οὖν ἀπιστεῖς τῷ
ἐκ Παρθένου γεγενημένῳ, καὶ τὴν παρθενίαν μὴ φθείραντι; Ἡ οὐ μὲν ἀκού-
ων ὅτι ἐκ βάτου φθέγγεται Θεός, καὶ λέγει Μωϋσῇ· «Ἐγὼ ὁ Θεός Ἀ-
βραάμ, καὶ ὁ Θεός Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεός Ἰακώβ», καὶ ὅτι πεσὼν Μωϋσῆς προ-
σκυνεῖ, πιστεύεις, οὐ λογιζόμενος τὸ πῦρ τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ Θεὸν τὸν φθεγ-
γόμενον· ὅταν δὲ μήτρας παρθενικῆς μνημονεύσω, βδελύσῃ καὶ ἀποστρέφῃ;
Τί γὰρ εὐτελέστερον, εἰπέ, βάτος, ἢ μήτρα παρθενικὴ καθαρὰ τῶν ἁμαρτίας
παθῶν; Οὐκ οἶδας ὅτι τὰ ἀρχαῖα μελέτη τῶν νεωτέρων, καὶ τῶν νῦν γενο-
μένων ἐστί; Τὰ γὰρ μυστήρια προτυποῦνται διὰ τῶν παλαιῶν. Διὰ τοῦτο
βάτος ἀνάπτεται, πῦρ φαίνεται, καὶ τὰ πυρὸς οὐκ ἐνεργεῖ· οὔτε κολάζει. Ἄρα
ἐν τῇ βάτῳ οὐχ ὄρας τὴν Παρθένον;

PG
77, 1372

III. Ὡφθη τοίνυν Θεὸς σήμερον διὰ τῆς Παρθένου, καὶ ἡ Παρθένος ἔμεινε
παρθένος καὶ μήτηρ ἐγένετο. Ὁ γὰρ ἀφθαρσίας πρόζενος, φθοράν οὐκ ἐργά-
ζεται· ὁ ποιητὴς ἀφθαρσίας οὐδὲν διέφθειρεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Φωτεινὸς ψι-

1190

nobis videri possent. Alioqui prodeat in medium Iudaeus, accedat
qui Deum humana natura indutum inter homines visum esse non cre-
dit: dicat mihi, quomodo Moyses * viderit Deum. Naturamne vidit in-
visibilem? Nullo modo; eam enim humana mens assequi non potest.
*1371 Quomodo ergo vidit? Dic, obsecro. Vidit ignem ex rubo ardentem,
nec ipsum tamen rubum consumentem.¹ Cur ergo ex Virgine nato,
virginemque incorruptam servanti fidem non habes? An tu Deum
ex rubo loquentem audiens, Moysique dicentem: *Ego sum Deus Abra-
ham, et Deus Isaac, et Deus Iacob*;² et ipsum Moysen pronum ado-
rantem, credis, non ignem reputans qui cernebatur, sed Deum qui
loquebatur; cum vero virgineum uterum memoro, abominaris et aver-
saris? Dic mihi, quid est vilius, rubusne, an uterus virgineus ab omni
passione peccati purus? Ignoras quae antiquitus gesta sunt, recen-
tiorum eorumque quae nunc contigerunt, esse praeludium? Mystera
namque veteribus illis typis praefigurantur. Quare rubus accenditur,
ignis conspicitur, et tamen quae ignis natura fert, non operatur (illu-
minat, non consumit; splendescit, non incendit; beneficium prae-
stat, poenam non affert). Nonne Virginem in rubo animadvertis?

PG
77, 1371

III. Deus itaque hodie ex Virgine apparuit, et Virgo virginitatis
integritate retenta, effecta est mater. Nam incorruptionis lar-
gitor corruptionem non efficit; incorruptionis auctor nihil corrum-

1190

¹ Exod. III, 2.

² Exod. III, 6.

λὸν ἄνθρωπον λέγει τὸν γεγεννημένον, μὴ λέγων Θεοῦ εἶναι τόκον, καὶ τὸν ἐκ μήτρας προελθόντα, ἄνθρωπον ὑποτίθεται διηρημένον Θεοῦ, λεγέτω μοι νῦν πῶς φύσις ἀνθρωπίνη διὰ μήτρας παρθενικῆς τικτομένη, τὴν παρθενίαν τῆς μήτρας ἐφύλαξεν ἄφθαρτον; Οὐδενὸς γὰρ ἀνθρώπου μήτηρ παρθένος μεμένηκεν. Ὅρᾳς πῶς διττὴν ἔννοιαν περὶ τοῦ τεχθέντος παρέχει μοι τὸ γεγεννημένον; Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἡμᾶς ἐτέχθη, ἄνθρωπος ἦν· * εἰ δὲ τὴν μητέρα παρθένον ἐφύλαξε, Θεὸς ὁ τεχθεὶς τοῖς εὖ φρονοῦσι γνωρίζεται. Θεὸς γὰρ ἐπεδήμησε τῷ κόσμῳ, οὐ τόπον ἐκ τόπου μεταβάς, ἀλλὰ φύσιν περιθέμενος τὴν ἐμήν· καὶ ὡς εἶπον, ὀφθῆναι θελήσας ὁ τὴν φύσιν ἀόρατος. Ὡστε οὐκ ἔσχεν ἀρχὴν τοῦ εἶναι Θεὸς ἐκ τοῦ τόκου, ἀλλὰ τοῦ φανῆναι ἀνθρώποις.

*1373

1191 Homilia IV, II. [...] Τέτοκεν ἡ Παρθένος, ἡ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν προφῆτις, τὸν Ἑμμανουήλ, ἄνευ ἀνδρός· τὸν γεννηθέντα ἡμῖν ἄνευ πατρός, πρὸ αἰώνων « Σοφία ἀπὸ Θεοῦ Πατρός, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις ». Τέτοκεν ἡ προφῆτις, μὴ ἐπιγνοῦσα τὸν τρόπον τῆς συλλήψεως. Καίνον τὸ θαῦμα καὶ ἀνερμήνευτον. Δι' ἀκοῆς συνέλαβεν ἡ Μαρία ἡ προφῆτις Θεὸν ζῶντα. Φυσικὴ γὰρ δίοδος τῶν λόγων, ἡ ἀκοή. Ἐκείνης ἡ σύλλη-

PG
77, 1392

pit. Quia vero et Photinus purum hominem dicit qui natus est, Dei prolem esse negans; illum qui ex utero prodiit, hominem a Deo distinctum esse contendit: exponat mihi nunc qui fieri possit ut natura humana, ex utero virgineo edita, virginale claustrum incorruptum conservarit? Nullius enim hominis mater virgo permansit. Cernis quomodo quod natum est, duplicem de ipso nato sensum nobis offerat? Nam si more nostro fuisset natus, homo utique * esset: si vero matris integritatem illaesam conservavit, apud recte ratiocinantes Deus esse noscitur qui natus est. Deus enim in mundum advenit, non de loco in locum commigrans, sed naturam meam assumens: et, ut dixi, videri volens, cum natura sua sit invisibilis. Itaque ex partu accepit initium, non ut Deus esset, sed ut ab hominibus videri inciperet.

*1374

1191 Homilia IV, II.¹ [...] Peperit Virgo, prophetissa illa iuxta Isaiam,² Emmanuelem sine viro: natum illum nobis sine patre, qui ipse ante saecula *Sapientia est, iustitiaque et sanctificatio et redemptio a Deo Patre*.³ Peperit prophetissa, non agnito conceptionis modo. Novum miraculum et inexplicabile! Concepit Maria prophetissa ex auditu, Deum viventem. Auditum enim sermones verbaque transitum, natura,

PG
77, 1391

¹ Omnes viri docti nostrae aetatis attribuunt homiliam hanc *Theodoto* Ancyrano. Cf. Lau 166.

² Isa. VIII, 3.

³ I Cor. I, 30.

*1393 ψις, διὰ γλώσσης προσενεχθεῖσα ἐπὶ τὸν ἄνδρα, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρέ-
μνον ὡς φλοῦξ ἀπεξήρανε. Ταύτης δὲ ἡ * κύησις, διὰ γαστροῦς ἀνατείλασα,
τὸν καρπὸν σὺν τῷ πρέμνῳ ἀνεζωοποίησε.

PG
77, 1393

III. Διό, ὡς ὀφειλέται καὶ θεόδουλοι εὐγνώμονες, ὁμολογήσωμεν τῷ τε 1192
Θεῷ Λόγῳ, τῇ τε Μητρὶ, τὸ τοῦ λόγου δῶρον, ὅσον ἐπαρκοῦμεν· μὴ ἐπαι-
σχυνόμενοι τὴν μειονεξίαν τῶν προσαξιῶν· ἀλλ' ἐφηδυνόμενοι τῇ ἡμετέρᾳ
φύσει, προσκυνούμενοι τὸ ὑπερέχον τῶν Δεσποτικῶν. Οὐ γὰρ περιγράψαι
ῥητορικοῖς λόγοις τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον προσα-
γωνιζόμενοι νόμον, ἀλλ' ἐκλαμφθῆναι τῷ φωτισμῷ τῆς θείας μνήμης. Ἄει
μὲν γὰρ τὸ ἡττηθῆναι, τοῖς ἀντιπάλοις φέρει τὴν ἀδοξίαν· ἐνταῦθα δέ, τὸ
ὑποκύψαι τοῖς ὑπὲρ κατάληψιν, ἄγει τὴν εὐδοξίαν. Ἦκωμεν τοιγαροῦν εὐα-
γῶς ἐπὶ τὸν ὕμνον, ἥκωμεν χαίροντες, ἀνευφημοῦντες, δοξολογοῦντες καὶ
μεγαλύνοντες τὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον μυστήριον, ἐξάρχοντες τοῦ οὐρανοπο-
λίτου Γαβριὴλ τῶν θείων προσφθεγκτηρίων, καὶ λέγοντες· « Χαῖρε, κεχα-
ριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ ». Μεθ' οὗ δευτερώσωμεν· Χαῖρε, τὸ ἐκπό-
θητον ἡμῶν εὐφραντήριον· χαῖρε, τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀγαλλίασμα· χαῖρε, τὸ
ἡδύπνοον ὄνομα· χαῖρε, τὸ θεολαμπές καὶ περίχαρι πρόσωπον· χαίροις, τὸ
πάνσεπτον μνημόσυνον· χαίροις, ἡ σωτήριος καὶ πνευματικὴ κώδεσις· χαί-
ροις, φωτοστόλιστε μήτερ ἀδύτου φέγγους· χαίροις, πανάχραντε μήτερ ἀγίο-

postulant. Illius per linguam viro impulsa congressaque conceptio,
*1394 naturae humanae truncum seu flamma arefecit: Huius autem * ventre
oriens partus, cum trunco fructum vivificavit.

PG
77, 1394

III. Idecirco velut debitores Deique servi benevoli, tum Dei Verbo, 1192
tum Matri, quantum possumus, verbi donum confessione proma-
mus: non erubescences tenuitatem oblationum; sed naturae bonis
laeti, ac Dominicam excellentiam adorantes. Non enim eo praelu-
dimus, ut iuxta humanas leges oratoriis sermonibus argumentum
subiectum circumcludamus, sed ut memoriae divinae corusco illu-
stremur. Ubique sane ab adversariis superari inglorium: hic autem,
iis succumbere quae superant comprehensionem, plane gloriosum.
Pie ergo et sancte ad canticum accedamus; accedamus gaudentes,
clara celebrantes fama; glorificantes et magnificantes quod intelle-
ctum sermonemque sacramentum exsuperat: atque a coelesti illius
civis Gabriel salutatione initio ducto, dicamus: *Ave, gratiosa, Do-*
*minus tecum.*¹ Cum quo iterum resumamus: ave, desiderata nobis lae-
titia; ave, gloriatio Ecclesiae; ave, nomen dulce spirans; ave, divine
fulgens admodumque gratiosa facies; ave, perquam venerabile mo-
nimentum; ave, vellus salutare et spiritale; ave, lumen induta, ma-
ter splendoris nescientis occasum; ave, intemeratissima mater sanc-

¹ Le. I, 28.

τητος· χαίροις, διειδεσάτη πηγή τοῦ ζωοποιοῦ νάματος· χαίροις, νέα μήτερ καὶ νεογενίας τὸ πλαστήριον· χαίροις, ἀνερμήνευτε μήτερ ἀκαταληψίας· χαίροις, ὁ καινὸς κατὰ Ἡσαΐαν τόμος τῆς νέας συγγραφῆς, ἧς μάρτυρες πιστοί, ἄγγελοι τε καὶ ἄνθρωποι· χαίροις, τὸ ἀλάβαστρον τοῦ ἁγιαστικοῦ μύρου· χαίροις, καλλιέμπορε τοῦ παρθενικοῦ δηναρίου· χαίροις, οἷον πλάσμα καὶ περιδρακτικὸν τοῦ πλαστούργου· χαίροις, χώρημα ἐλάχιστον, χωρήσασα τὸν τοῖς πᾶσιν ἀχώρητον.

1193

IV. Καὶ τίς τὴν γενεὰν τοῦ ἀρχαιοτέρου τῆς γνώσεως διηγῆσεται; τί θαυμάσωμεν; τὸν θεῖον καὶ ἀνέκφραστον τόκον, ἢ τὴν ἀνερμήνευτον λοχείαν; Οὐ περιδράττεται λόγῳ, τὰ ὑπὲρ λόγον· οὐ περιγράφεται νῶ, τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν. Εἰ γὰρ καὶ κατατολμᾷ γραφεὺς γραφίδι διαχαράξαι τὴν μητέρα τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' οὐδενὶ λόγῳ ἐκφράσαι δυνήσεται τὸν τρόπον τῆς κυοφορίας. Τί οὖν; ἀρχὴν ἐπιθῶμεν τῷ τόκῳ; ἀλλ' οὐχ ὑφέστηκεν. Ἄτρεπτον, ἄναρχον, αἰδιδὸν ὀνομάζωμεν τὸν τεχθέντα; ἀλλ' ἀρχὴν ὑποχρόνιον δείκνυσιν ἢ κατὰ σάρκα γέννησις. Βρέφος οὖν καλέσωμεν τὸν γεννηθέντα; ἀλλὰ Παλαιὸν αὐτὸν τῶν ἡμερῶν καὶ Ποιητὴν τῶν αἰώνων γνωρίζομεν. Θαῦμα τὸ πᾶν. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὕφεσιν βλέπω τῆς σαρκός, ἀνέλκει με τῆς θεότητος ἡ ἐπί-

PG
77, 1393

titatis; ave, perlucidissime fons vivifici laticis; ave, sis, nova mater, et novi ortus fictitium; ave, sis, incomprehensionis mater inexplicabilis; ave, novus ille iuxta Isaiam¹ tomus scriptionis novae, cuius fidi testes, angeli atque homines; ave, alabastrum illud unguenti sanctificationis; ave, sis, bona mercatrix denarii virginitatis; ave, ceu figmentum, sed quod fictorem habeat circumplecti; ave, sis, minima capacitas, illum capiens quem nulla res capiat.

1193

IV. Quis porro illius qui scientia est antiquior, generationem enarrabit? ² Quid admiremur; divinumne et ineffabilem partum, an conceptum inexplicabilem? Non potest oratio complecti quae superant rationem. Non circumscribit animus quae sunt supra intellectum. Quamquam enim praesumit scriptor stylo exarare matrem dispensationis, nulla tamen ratione modum partus edisserere poterit. Quid ergo initium partui imposuerimus? At non consistit, velut immutabilis, velut principio carentis. Nominabimus aeternum, natum puerum? At ostendit nativitas carnalis temporaneae durationis initium. Dicemus ergo infantem partu editum illum? At scimus Antiquum dierum,³ et factorem saeculorum.⁴ Universum miraculum. Sane cum ad carnis demissionem aspicio, me subvehit divinitatis consideratio:

PG
77, 1394

¹ Isa. VIII, 1.

² Isa. LIII, 8.

³ Dan. VII, 13.

⁴ Hebr. I, 2.

- *1396 στασις· ὅταν δὲ πάλιν ἀναχθῶμεν τῆς θεότητος, καθέλκει με αὖθις τὸ μέτρον καὶ ἀφαντασίαστον τῆς σαρκός· καὶ τὸ ἄρρητον τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως τῶν φύσεων, παιδευτήριόν μοι * γίνεται τῆς θείας δυνάμεως. Τοιαῦτα παράδοξα αἰεὶ ἡμῖν ἡ θεία Μητροπάρθενος ἐν ἀγίαις αὐτῆς ἐπιλάμψεσι προσκομίζεται. « Παρ' αὐτῇ γὰρ πηγὴ ζωῆς »· καὶ μαστοὶ « τοῦ λογικοῦ καὶ ἀδόλου γάλακτος »· ἀφ' ὧν καὶ νῦν σπουδαίως προσδεδραμηκάμεν θηλάσαι γλυκασμόν, οὐ λήθη τῶν προλαβόντων, ἀλλ' ἐπιθυμία τῶν μελλόντων.
- PG 77, 1396 V. Εἰ δέ τις Χριστιανὸς χρηματίζειν δοκεῖ, καὶ πρὸς τὴν Θεοτόκον, 1194 τῆς ἐνθέου Παρθένου, ἀσχάλλει καὶ προσιλιγγιᾷ, ἀξιώμα τι καὶ ἐνεργέστατον καὶ κύριον ὄνομα, ματαίως καὶ κιθδήλως ἐγκαλλωπίζεται τῇ προσηγορίᾳ τῆς ὁσιότητος, τοῖς δόγμασι διαφωνῶν.
- PG 77, 1409 XIII. Ἄλλὰ τί πρὸς τὰ τελούμενα ἡ θεία καὶ πανύμνητος παρθενικὴ μή- 1195 τηρ; Ἐθαύμαζε μὲν εἰκότως τὰ λεγόμενα. « Διετῆρει δὲ ὁμῶς μετὰ τῶν προλαβόντων καὶ ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ ». Πρὸς ἣν ὁ Συμεὼν ὑπαγορίαν ἐντίθεται φάσκων· Ὡς περισσότερὰ λελευκαμένη καὶ ἀκέραιε. Ὡς σκῆνωμα ἅγιον τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν ᾧ ἁγιοσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια πᾶσα ἐνιδρύεται. « Οὗτος », ὃν σὺ τέτοκας ἀπορρήτως, « οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν

- *1395 cum autem in divinitatem fuerimus subvecti, trahit me rursus et demittit modus atque veritate * subsistens carnis ratio: mihique arcanum inconfusae unionis naturarum, virtutis divinae schola efficitur. Huiusmodi nobis mirabilia, suis semper sacris illuculentibus fulgoribus, diva Mater Virgo affert. Nam « Apud eam est fons vitae », ¹ uberaque « rationabilis lactis et sine dolo », ² a quibus modo, sugendae dulcedinis gratia, studio accurrimus; non velut priorem obliiti, sed cupiditate futurorum.
- PG 77, 1395 V. Quod si quis censetur nomine Christianus, fertque moleste 1194 et velut vertigine correptus dolet, ad divae Virginis dignitatem illam clarissimumque et proprium Deiparae nomen; vane is et ementite sanctitatis sibi appellationem, qui dogmatis dissentiat, blanditur.
- PG 77, 1410 XIII. Caeterum quid diva summeque laudabilis Virgo mater ad 1195 ea quae peragebantur? Sane merito sermones mirabatur. *Conservabat vero etiam ista cum prioribus in corde suo.*³ Ad quam Simeon prae-nuntians ait: O columba dealbata et innocens! O spei nostrae sanctum templum, in quo sanctitas omnis et magnificentia residet! *Hic, quem arcana tu ratione peperisti, hic ipse positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicatur: et*

¹ Ps. XXXV, 10.

² I Petr. II, 2.

³ Lc. II, 19.

διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί». Ἀλλὰ τί τοῖς φαῖδροῖς σκυθρωπὰ καταμιγνύεις, ὦ πρεσβυτά; Μέχρι τῆς δεῦρο, φῶς καὶ δόξαν ἀγορεύεις, καὶ νῦν πτώσιν διαγγέλλεις, καὶ ῥομφαίαν τῇ συλλαβούσῃ διαγράφεις; Ναί, φησί· πάντα γενήσεται ἐν καιρῷ αὐτῶν· πτώσις μὲν, τοῖς ἀπιστοῦσιν· ἀνάστασις δέ, τοῖς πιστεύουσι. «Καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλογίας». Ἵνα τὴν οἰκουμένην ἀπὸ δείξεων καὶ δυνάμεων παραδειχθῇσωμεν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τῆς παρθενικῆς δὲ ψυχῆς ἔσται ποτὲ βάσανος ὑπὸ ποικίλων εἰσιόντων καὶ ἐξιόντων λογισμῶν. Οὐ γὰρ περὶ ἐλαχίστων ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ, περὶ μεταθέσεως ἡθῶν καὶ νόμων, περὶ μεταβολῆς ἀνθρώπων, περὶ ἐνώσεως λαῶν, περὶ ὁμονοίας ἔθνων, περὶ συναφείας γλωσσῶν, περὶ ἀδιαιρέτου θρησκείας, περὶ καθαιρέσεως τυράννου.

1196

Homilia V, I. [...] Ἀλλ' ὦ τοῦ παραδόξου πράγματος, ἀνιστάμενος τοῦ τάφου τάφους ἀνέφωξεν, καὶ τεχθεὶς ἐκ μήτρας μήτραν οὐκ ἤνοιξεν. Ἐκ θανάτου γὰρ καὶ τοῦ κόλπου τῆς γῆς ἀνιών, ἀνοίγει τὰ μνήματα· ἐκ παρθένου δὲ τικτόμενος, τὴν νηδὺν οὐκ ἀνέφωξεν, ἀλλὰ καὶ τίκτεται καὶ τῆς παρθένου τὸν κόλπον κεκλεισμένον ἐξ. Τίνος ἔνεκεν, θέλω μαθεῖν. Βλέπω γάρ σε καὶ τούτων ἐρῶντα τῆς γνώσεως. Εἴπομεν τὴν αἰτίαν δι' ἣν μνήματα μὲν ἀνοί-

OCP¹
1960, 225

*tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.*² Enimvero, quid laetis tristia misces, o senex? Hactenus lumen et gloriam loqueris; nunc vero ruinam annuntias, matrique quae concepit, gladium describis? Maxime, inquit, erunt omnia suo tempore; ruina quidem infidelibus, fidelibus autem resurrectio: *Et in signum contradictionis*, ut indiciis virtutibusque, terrarum orbem ab hominibus conferamus contendamusque. Caeterum animae quoque Virginis erit quandoque suum tormentum a variis cogitationibus ingredientibus et egredientibus. Neque enim de minimis est sermo, sed de Deo, de consuetudinum legumque translatione, de mutatione hominum, de unione populorum, de concordia gentium, de adunatione linguarum, de indiviso religionis cultu, de tyranni destructione.

1196

Homilia V. I. (ante 428).³ [...] Christus] resurgens e sepulcro sepulcra aperuit; natusque e vulva vulvam non aperuit. Ex morte enim ac terrae sinu emergens monumenta aperit; nascens vero ex Virgine uterum non aperuit: sed et nascitur, et Virginis sinum clausum relinquit. Quamobrem, quaeso? Video enim et te eius sciendi desiderio teneri. Num haec causa rite dicatur ob quam monumenta aperiuntur,

PG
77, 1413

¹ Orientalia Christiana Periodica, 1960.

² Lc. II, 34-35.

³ Secundum Bar paternitas huius Homiliae est dubia. Lau 167 (cf. etiam RPhTh 546).

γεται, οὐκ ἠνοιχθή δὲ μήτρα παρθενική· ὅτι ἡ μὲν ἀνάστασις αὐτοῦ πάντων αἰτία τῆς ἀναστάσεως γέγονεν, τὸ δὲ τοῦ τόκου παράδοξον μόνου ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον ἦν, καὶ οὐχ ὑπάρξεως οὐδενὶ τῶν τικτομένων. Μόνος γὰρ ὢν καὶ παρῶν αὐτὸς ἐτέχθη· ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸν τόκον, εἰς τὸν βίον παρερχόμεθα τοῦτον. Καὶ ἡμῖν μὲν ἀρχὴ τοῦ εἶναι ὁ τόκος ἐστίν· αὐτῷ δὲ ὁ τόκος ἀρχὴ τοῦ φανῆναι γεγένηται. Ἐπεὶ οὖν κοινὴ μὲν ἦν ἡ ἀνάστασις, μονογενὴς δὲ αὐτοῦ γέγονεν ὁ τόκος, πάσι μὲν ἀνοίγονται τάφοι, ἡ δὲ νηδὺς οὐκ ἀνοίγεται, μόνῃ φυλάττουσα τῷ Χριστῷ τὸν παράδοξον τόκον ἐκείνον. Διὰ τοῦτο παρθένος ἔμεινεν ἡ παρθένος, καὶ μήτηρ καλουμένη κατ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· μήτηρ μὲν γέγονεν ὑπομάζιον τεκοῦσα παιδίον, ἔμεινε δὲ παρθένος ἅτε δὴ Λόγον τεκοῦσα σάρκα γεγεννημένον. Τὸν οὖν τεχθέντα καὶ ἄνθρωπον ἡ παρθένος ἐδείκνυε καὶ Λόγον· ἄνθρωπον μὲν γὰρ ἐδειξε μήτηρ γεγεννημένη, ἐμήνυσε δὲ αὐτὸν καὶ Λόγον μείνασα παρθένος, ὁ καὶ πρότερον ἦν. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἀπέβαλε καὶ τοῦτο προσέλαβεν. Μεμένηκεν οὖν παρθένος ὅπερ ἦν, καὶ γέγονε μήτηρ ὅπερ οὐκ ἦν· ἡμελλε γὰρ τίκτειν τὸν μείναντα θεὸν καὶ γενόμενον ἄνθρωπον.

OCF
1960, 226

II. [...] Ἐρωτᾷς με πῶς ἔμεινεν θεός· ἀντερωτῶ σε καὶ γὰρ πῶς ἔμεινεν παρθένος ὅπερ ἦν ἡ παρθένος, καὶ μήτηρ ἐγένετο· ταῦτα ὁρᾷς, ἐκεῖνα πίστευε. Τὸ γὰρ ὁρώμενον τοῦ μὴ ὁρωμένου ἀποδείξεις γίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὸν

1197

vulva virginalis aperta non fuit? Quod nimirum eius resurrectio universorum resurrectionis causa exstitit; partus vero miraculum eius solum qui illo editus est fuerit, non ut quisquam alius tali modo natiuitatis in rerum naturam edendus sit. Solus enim cum esset, ac praesens esset, natus est; nos autem post partum in hunc mundum advenimus: ac nos quidem tum primum sumus, cum partu effundimur; ipse vero cum natus est, tum primum oculis conspicuus fuit. Quia ergo resurrectio communis erat, partu vero eius exstitit singularis; universis aperiuntur sepulcra, uterus autem non aperitur, soli Christo servans mirabilem illum pariendi modum. Idcirco virgo mansit Virgo, tametsi vere matris nomen obtinuit. Mater namque effecta est lactentem pariens puerum; mansit nihilominus virgo Verbum edens carnem factum. Eum itaque qui natus est, et hominem Virgo ostendit et Verbum: hominem ostendit effecta mater; sed et Verbum eumdem prodidit virgo perseverans, quod et prius fuit. Neque enim illud amisit, hocque assumpsit. Mansit ergo virgo, quod erat; ac mater effecta est, quod non erat: quippe quae eum erat paritura, qui homo factus, Deus perseveravit.

PG
77, 1413

II. [...] Ex me quaeris, quomodo Deus permansit? Vicissim et ego quaero quomodo mansit virgo quod erat virgo, et mater exstitit?

1197

*1414 Haec vides; illa credis. * Quod enim oculis conspicuum est, eius est

τοῦ εὐαγγελίου λόγον ἀγάγωμεν τὸν ἡμέτερον νοῦν, ἐκείθεν ὑμᾶς ἐστιῶντες τοῖς διηγήμασιν.

III. « Τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν ἡ γέννησις οὕτως ἦν ». Ταῦτα Ματθαῖος φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, ὁ καὶ θεὸν προαιώνιον τὸν Χριστὸν ἐπιστάμενος καὶ γένεσιν αὐτοῦ νῦν διηγούμενος. Μάθε οὖν ταῦτα, φησὶν· τὸν ὄντα ἀεὶ καὶ γενόμενον ὑπογράφειν τῷ λόγῳ. Γένεσιν, φησὶν, διηγοῦμαι τοῦ ἀεὶ ὄντος, τόκον τοῦ ἀεὶ συνόντος τῷ Πατρὶ. Λέγω γένεσιν, οὐ καθ' ὃ ἦν, ἀλλὰ καθ' ὃ γέγονεν ὕστερον. Γένεσιν οὖν σοι λέγω, ἦν ὁ δι' ἐμὲ γενόμενος κατ' ἐμὲ εἴλετο. Γένεσιν οὖν λέγω σοι τὴν ἐμήν, ἣν ὁ ἐμὸς ἡσπάσατο ποιητής. « Μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συναλθεῖν αὐτοὺς εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου ». Καὶ τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκ παρθένου μέλλων ὁ Ἰησοῦς τίκτεσθαι οὐκ ἐξ ἀμνηστεύτου τίκτεται, ἀλλ' ἐκ μεμνηστευμένης; Ἀξίον μαθεῖν. Προτείνουσι γὰρ ἡμῖν τὰ τοιαῦτα πλειόνες, μαθεῖν βουλόμενοι τῆς οἰκονομίας τὸ χρήσιμον· διὰ τί οὐκ ἐξ ἀμνηστεύτου ἐτέχθη παρθένου; διὰ τί μὴ ἀνύποπτος ἔμεινεν ἡ παρθενία ἡ ὑπουργεῖν μέλλουσα τῷ Κυρίῳ πρὸς τόκον; Τὸ ἐναντίον μὲν οὖν ἂν ἦν· ὑπωπτεύθη γὰρ ἂν ἡ παρθένος, εἰ μὴ φύλακα εἶχε τὸν μνηστευσάμενον αὐτὴν Ἰωσήφ. Ἀλλὰ μνηστεύεται αὐτὴν ὁ δίκαιος, ἵνα φύλαξ ἢ τῆς παρθενίας καὶ μάρτυς τοῦ

probatio quod conspicuum non exsistit. Verum ad evangelicum sermonem animum reducamus, quo inde petitis narrationibus iucunde vos excipiamus.

III. *Iesu Christi*, inquit, *generatio sic erat*.¹ Haec ait Matthaeus evangelista, qui et Christum Deum sciat saeculis anteriorem, et eius nunc narret generationem. Haec ergo, ait, nosce: eum me sermone describere qui et semper est, et factus est. Eius, inquit, generationem narro, qui est semper: eius partum, qui Patri coaeternus exsistit. Generationem dico, non qua ratione erat, sed qua postmodum exsistit. Meam itaque tibi dico generationem, quam conditor meus amplexus est. *Cum enim esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*.² Quorsum vero ex Virgine nasciturus Dominus, non ex ea quae non desponsata; sed quae viro desponsata esset, nascatur, operae pretium noscamus. Plures enim haec nobis obiciunt, qui sapientis eius consilii utilitatem oppido cognoscere velint. Quidni ex virgine non desponsata natus est? Quidni omnis exsors suspicionis mansit virginitas, quae Domino nascituro ministratura erat? Secus plane se res habet: suspecta namque Virgo futura erat, nisi Ioseph qui desponderat eu-

¹ Matth. I, 18.

² Ibid.

τόκου. "Οθεν καὶ ὁ φύλαξ ὑποπτεύσας αὐτὴν καὶ νομίσας μὴ καλῶς φυλάττειν τὴν αὐτῷ μεμνηστευμένην, « ἤβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν ». Ἀλλὰ μάρτυς γίνεται τῆς παρθένου αὐτὸς ὁ οἰκονομῶν τὸ παράδοξον. « Φησὶ γὰρ κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ· μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἁγίου ». * Οὐκ ἐκλάπης σύ, φησίν, τηρῶν τὴν παρθένον· ἐκ γὰρ Πνεύματος ἁγίου τὸ μυστήριον γίνεται τοῦ τόκου. Οὐκ ἔστι μοιχεία τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μοιχείας ἀναίρεσις· παρθένος ἐστὶν ἡ παρθένος, θεοῦ Λόγος ἐστὶν ὁ ἐν αὐτῇ κυοφορούμενος ὃς καὶ τεχθεὶς, ἐπειδὴ γέγονε σὰρξ, οὐ βλάψει τὴν παρθενίαν τῆς σοι μεμνηστευμένης ». Φύλαξ οὖν γέγονεν ὁ Ἰωσήφ τῆς Μαρίας καὶ τῆς παρθενίας αὐτῆς μάρτυς πιστότατος. Καὶ διὰ τοῦτο μὲν οὖν τίκεται ἐκ παρθένου μεμνηστευμένης ὁ Κύριος, τὸν μνηστῆρα μάρτυρα τῆς παρθενίας ποιούμενος.

IV Εἰ δὲ δεῖ γίνεσθαι καὶ τὸ μυστήριον μυστικῶς, ἔχρην παραδόξως γενέσθαι τὸ τῆς οἰκονομίας παράδοξον. Ἐχρην τὴν χάριν ἀνθρώποις γενέσθαι φανεράν τοῖς ὑπ' αὐτῆς σφριζομένοις, ἄδηλον δὲ τῷ διαβόλῳ ἐπιβουλεύοντι συνεχῶς τοῖς τῶν ἀνθρώπων καλοῖς. Ἦν μὲν οὖν δῆλη τῆς Μαρίας ἡ παρθενία ἀνθρώποις σκοπεῖν ἐθέλουσι τὴν ἀλήθειαν· ἡ δὲ μνηστεια τὸν διάβολον ἐσοφίζετο, ὡς κοινωνίας γενομένης τοῦ σώματος καὶ μηδέπω τοῦ Ἐμμανουὴλ

stodem habuisset. Verum sponsam eam iustus accipit, ut virginitatis custos exsistat, ac partus testis. Quamobrem etiam custos in eius veniens suspicionem, quanquam putaverat bene custodisse sibi desponsatam, *voluit occulte dimittere eam*.¹ Enimvero testis ipse Virginis efficitur, qui sapienti consilio disponit miraculum. *Ait enim in somnis Ioseph: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est*.² Nulla tibi fraus contigit custodienti Virginem: partus enim mysterium de Spiritu sancto exsistit. Non adulterium est quod ita gestum est, sed adulterii sublatio. Virgo, virgo est. Deus Verbum est qui in illa gestatur: qui et si nasciturus est, siquidem est factus caro, nihil tamen sponsae tuae virginitatem laedet. Custos ergo Ioseph effectus est Mariae, ac eius virginitatis testis omni maior exceptione. Idecirco igitur ex desponsata Virgine nascitur Dominus, sponsum testem virginitatis faciens.

IV. Porro cum mysterium mystice ac arcana ratione fieri oporteat, oportuit incarnationis miraculum nova quadam ac insolita exhiberi ratione. Debuit gratia hominibus ea salutem consecuturis fieri manifesta, eademque diabolo hominum semper bonis insidiantis reddi obscura. Erat quidem Mariae virginitas, iis qui vellent quod res

¹ Matth. I, 19.

² Matth. I, 20.

τικτομένου, ὃν ἐκ παρθένου τεχθήσεσθαι ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐμήνυσε λέγων ὧδε πῶς· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ μεθερμηνεύμενον λέγεται μεθ' ἡμῶν ὁ θεός». Ἐπειδὴ ἤκουσεν ὁ διάβολος κοινὴν μέλλουσαν ἐκ παρθένου τίκτεσθαι χάριν, ἐπεβούλευε τῇ παρθενίᾳ οὐδαμοῦ μένειν σωφροσύνην ἔων. Οὐδὲ γοῦν παρὰ Ἰουδαίοις παρθένος τις ἦν, οὐδὲ παρ' Ἑλλήσι παρθενία ἐτετίμητο, τοῦ δαίμονος ἐν ἀνθρώποις τὴν ἀρετὴν ταύτην φιλονεικοῦντος σβέσαι. Ἐπεὶ οὖν ἐπεβουλεύετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἡ παρθενία μισοῦντος μὲν τὴν ἀρετὴν, δεδοικότος δὲ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτήριον χάριν, μνηστεύεται τὴν Μαρίαν ὁ Ἰωσήφ καὶ γίνεται τὸ σχῆμα τοῦ γάμου, ἵνα λαβοῦσα τὸν διάβολον παρθένος μείνῃ ἡ παρθένος τὴν παρθενίαν τῇ οἰκονομίᾳ φυλάττουσα, καὶ γένηται ἡ παρθένος ὄργανον τοῦ ἐξ αὐτῆς τικτομένου δεσπότου, ὑποκρυπτομένη τῇ μνηστείᾳ καὶ λανθάνουσα τὴν τοῦ δαίμονος ἐπιβουλήν. Διὰ τοῦτο οὖν μεμνηστευμένην ἔλαβεν ὁ Ἰωσήφ.

V. Ἀλλά, φησὶν ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσήφ· «Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαρίαν τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου». Ἐνταῦθα δέικνυται τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ δημιουργικὴ δύναμις αὐτοῦ φανερώς ἀπελέγχεται. Δημιουργὸν γὰρ τοῦ ἐμβρύου τὸ ἅγιον

haberet considerare, perspicua; desponsatio autem diabolum deceperat, tanquam corporis exstitisset commistio, ac necdum Emmanuel natus esset, quem Isaias propheta ex Virgine nasciturum annuntiaverat, * in haec verba loquens: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel: quod interpreteris Nobiscum Deus.*¹ Quod audisset diabolus communem gratiam ex Virgine nascituram, insidiabatur virginitati, nusquam eam consistere sinens. Nec sane apud iudaeos virgo ulla erat, nec ethnici rem honori habebant, contentente daemone ut hanc apud homines virtutem exstingeret. Quia ergo virginitas insidiis a daemone appetebatur, cum et ille tum virtutem odio prosequeretur, tum etiam munus humano generi salutare timeret; desponsat Mariam Ioseph, ac matrimonii exhibetur species, ut Virgo inscio diabolo virgo perseveret, virginitatem divinae ordinationi servans; fiatque Virgo ex se nascituri Domini organum, desponsationis illo colore daemonis insidias latens. Idcirco igitur Ioseph in sponsam accepit.

V. Verum ait angelus Ioseph: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Hic sancti Spiritus dignitas ostenditur, eiusque creatrix potestas palam evincitur. Creator quippe fetus Spiritus sanctus angeli sermone signifi-

¹ Isa. VII, 14; Matth. I, 23.

Πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ἀγγελικοῦ λόγου μνηύεται καὶ ἐξ * αὐτοῦ γενόμενον τὸ *228
 βρέφος ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου σημαίνεται. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἐπειδὴ γὰρ
 δεύτερος Ἀδὰμ γέγονεν ὁ Χριστός, τοῦ θεοῦ διορθουμένου τὴν τοῦ πρώτου
 παράβασιν. Καλεῖται γὰρ ἔσχατος Ἀδὰμ ὁ Χριστός, οὕτως αὐτὸν τοῦ ἀπο-
 στόλου προσαγορεύσαντος· «Ἐγένετο γάρ, φησὶν, ὁ πρῶτος Ἀδὰμ εἰς ψυ-
 χὴν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν». Καὶ οὐ λέγει «δεύτερος
 Ἀδὰμ», καίτοι τῷ προτέρῳ τὸ δεύτερον ἀντιδιαστελλόμενον εἰδώς, ἀλλ’
 «ἔσχατον» αὐτὸν λέγει Ἀδὰμ ἵνα μὴ τρίτον ἢ τέταρτον ἄλλον ἐλπίσης.
 Ἦν οὖν ἔσχατος Ἀδὰμ ὁ Κύριος καί, ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ πρότερος
 ἐπέπλαστο, ὁ ἔσχατος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διαπλάττεται, ἵνα ἴσῃ
 γνωρίσῃ τὴν δύναμιν καὶ Πνεύματος ἁγίου καὶ τοῦ Πατρὸς. Οὐτε μὲν οὖν
 ὁ πρῶτος ἐκτίσθη δίχα τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς τοῦ Μονογενοῦς συνεργείας,
 οὐδὲ γέγονε παρὰ μόνου Πατρὸς. Ἡ γὰρ Τριάς ἐδημιούργει τὸν ἄνθρωπον,
 διὸ καὶ ὁ Πατὴρ ἔλεγεν· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν
 ἡμετέραν», τῷ Μονογενεῖ τῷ ἑαυτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ συνεργῶ-
 τε καὶ συμβούλῳ χρησάμενος, τοῦτ’ ἔστιν αὐτὸς ἑαυτῷ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σο-
 φίαν τε καὶ ἁγιαστικὴν δύναμιν τὴν ὁμιλίαν ποιούμενος· «Χριστὸς μὲν γὰρ
 θεοῦ δυνάμεις ἐστὶ καὶ θεοῦ σοφία», τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἁγιαστικὴ δύνα-
 μὶς ἐστὶ τοῦ Ποιητοῦ. Οὐκ ἄλλου οὖν πρὸς ἄλλον γέγονεν ἢ βουλή, ἀλλ’ αὐ-

catur, exque eo factus puer ab angelo proditur. Qui vero, ac qua ra-
 tione? Quia enim Christus factus est secundus Adam, emendante
 Deo prioris transgressionem (vocatur enim Christus novissimus
 Adam, sic Apostolo eum appellante: *Factus est enim, inquit, primus
 Adam in animam viventem; novissimus Adam in spiritum vivificantem.*¹
 Nec dicit secundus Adam, quanquam non ignorabat secundum ex
 adverso prioris distingui: *sed novissimum* eum dicit Adam, ne ter-
 tium quartumve alium speraveris). Erat ergo Dominus novissimus
 Adam; quodque prior a Patre formatus sit, novissimus a Spiritu
 sancto formatur, quo aequalem Spiritus sancti ac Patris virtutem si-
 gnificet. Neque tamen primus sine Spiritu aut Unigenito non coope-
 rante conditus est, vel a solo Patre creatus: sancta enim Trinitas
 erat quae condebat hominem, eoque etiam dicebat Pater: *Faciamus
 hominem ad imaginem et similitudinem nostram;*² Unigenito suo, san-
 ctoque Spiritu adiutore ac consultore utens: hoc est, ipse secum cum
 sua sapientia ac vi sanctificante colloquium habens. *Christus qui-
 dem, Dei virtus est, et Dei sapientia;*³ Spiritus autem sanctus sanctifi-
 cians Conditoris vis exsistit. Non ergo alius cum alio consilium ha-

¹ I Cor. XV, 45.

² Gen. I, 26.

³ I Cor. I, 24.

τὸς τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν σύμβουλόν τε καὶ συνεργὸν ἔλαβεν, καὶ τὴν ἀγιαστικὴν δύναμιν εἰς τὴν δημιουργίαν παρέλαβεν, ἐν ᾗ σφάζει τε καὶ ἀγιάζει τὰ γεγεννημένα.

- 1198 VI. « Τοῦ οὖν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· Μνηστευθείσης γὰρ OCP
1960, 228 τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου ». Καὶ οὐκ εἶπεν « ἔλαβεν ἐν γαστρὶ » — οὐ γὰρ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἦν τὸ κυοφορούμενον — ἀλλ' « Εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ». Ἦν γὰρ ὅντως <τὸ> γενόμενον εὕρημα τῆς οἰκουμένης σωτήριον. Φησὶ γάρ· « Εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου ». Εὗρέθη τοῖς πίστει δεξαμένοις τὸ τῆς οἰκονομίας παράδοξον. Εὗρέθη τοῖς ὑπ' αὐτοῦ σφζομένοις πιστεύσασιν, καὶ μὴ προσκόψασιν τῷ φαινομένῳ. Εὗρέθη οὐκ ἐξ ἀνθρώπου λαβὼν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου παραδόξως γενόμενος. Ἐκ παρθένου * μὲν γὰρ ἀνηρότου γῆς ὁ πρῶτος Ἀδὰμ * 229 διεπέπλαστο, ἐκ παρθένου δὲ μήτρας ὁ ἔσχατος πλάττεται, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ Ἀδὰμ ὁ Κύριος γένηται τοῖς πιστοῖς, τὰ τοῦ Ἀδὰμ διορθούμενος πταίσματα.
- 1199 VII. « Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἡβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν ». Ἐλύσε μικροῦ τὴν μνηστείαν τὸ τοῦ μυστηρίου παράδοξον. Οὐκ ἐλογίσατο γὰρ Ἰωσήφ τὸ τοῦ θαύ-
- OCP
1960, 229

bitum est, sed ipse suam sapientiam consilii sociam ac adiutricem accepit; vimque illam sanctificantem ad creationis opus assumpsit, cuius illius munus ut creata servet, eisque sanctitatem impertiat.

- 1198 VI. *Iesu Christi ergo generatio sic erat. Cum enim esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.*¹ Neque dixit, accepisse in utero: non enim ex virili semine erat, quod illo gestabatur; * sed, *Inventa est in utero habens*. Plane siquidem erat qui factus est, salutare dispensationis inventum. Ait namque, *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. Inventus est iis, qui fide receperunt incarnationis miraculum. Inventus est salutem consecuturis fidelibus, ac iis qui in eo quod erat conspicuum, non offenderunt. Inventus est non ex homine existendi sumpto principio, sed nova quadam ac insolita ratione ex Spiritu sancto editus. Fuerat sane ex virgine aratrum non experta terra primus Adam formatus; exque vulva virgine formatur novissimus, quo hac quoque parte Dominus Adam effectus fidelibus, Adae lapsus emendet.
- 1199 VII. *Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, et nollet eam tradere, voluit occulte dimittere eam.*² Solvit paululum memoriam mysteriorum novitas. Non enim Ioseph miraculi reputavit magnitudinem. Non
- PG
77, 1415
- *1416
- PG
77, 1416

¹ Matth. I, 18.

² Matth. I, 19.

ματος μέγεθος· οὐκ ἐνενόησεν εἰκότως, ὃ καὶ φύσιν ὑπερέβαινε καὶ λόγον, ἀλλ' ὑπόπτεισε τὴν παρθένον κλοπὴν τῆς παρθενίας ὑπονοῶν. Ἐνόμιζε λε-
λῦσθαι τὴν παρθερίαν, ἐν τῇ γαστρὶ βλέπων τὸ παράδοξον βρέφος. Κλοπὴν
ὑπελάμβανε παρθενίας τὴν θαυμαστὴν οἰκονομίαν. Ἠγνόησεν Ἰωσήφ τὸ πα-
ράδοξον καὶ ἡβουλήθη λάθρα τὴν παρθένον καταλιπεῖν, τῷ ἀρχαίῳ νόμῳ
πειθόμενος. Ἀλλὰ διορθοῦται ὁ ἄγγελος τὴν ὑπόνοιαν, τῷ σφαλλομένῳ συγ-
γνούς. Τῇ ὑπονοίᾳ νέμει συγγνώμην· οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν τὸ μυστήριον λο-
γισμοῖς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιτιμᾷ ὡς συκοφαντοῦντι τῷ Ἰωσήφ, ἀλλὰ διδάσκει
τὸ ἀληθές, συγγνώμην τῇ ἀγνοίᾳ διδούς. Φησὶ γὰρ αὐτῷ· «Ἰωσήφ, υἱὸς
Δαυὶδ». Λέγει καὶ τὴν εὐγένειαν μετὰ τιμῆς, τὴν θεραπείαν τῆς ὑπονομίας
ποιούμενος. «Ἰωσήφ, υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυ-
ναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἁγίου». Γνοὺς οὖν
Ἰωσήφ τὸ μυστήριον, καὶ τῷ ἀγγέλῳ πιστεύσας ταχέως, καὶ τὸν Ἐμμαν-
νουὴλ ἐκ τῆς παρθένου γεγενῆσθαι στοχασάμενος, καὶ τὸν νομοθέτην ἐπι-
δημεῖν διὰ τῆς παρθένου γνωρίσας, τὸν μὲν νόμον κατέλιπε, τὴν δὲ σχέσιν
τῆς μνηστείας οὐκ ἔλυσεν τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ αὐτὸς ὑπηρέτης εἶναι
βουλόμενος. Παραλαμβάνει οὖν τὴν παρθένον οὐκέτι μὲν ὡς γυναῖκα, ὡς δὲ
κιβωτόν — οὐ νόμον, ἀλλ' αὐτὸν φέρουσιν τὸν νομοθέτην. Εἶχεν οὖν ὁ Ἰωσήφ
τὴν παρθένον ὑπουργῶν τῷ μυστηρίῳ καὶ τὴν παρθερίαν τηρῶν. Ἐγίνω-

pro eo ac deceptat consideravit, quod etiam naturam superabat et
rationem; sed suspectam habebat Virginem, clam se virginitatis iac-
tutam passam eam existimans. Existimabat solutam virginitatem,
mirabilem fetum in utero videns. Incautam suspicabatur virginitatis
iacturam, admirandam oeconomiam. Nescivit Ioseph quod novum
factum erat, et voluit occulte dimittere Virginem, morem veteri legi
gerens. Verum corrigit angelus quod ita suspicabatur, ei qui deceptus
esset ignoscens. Suspicioni dat veniam. Non enim eiusmodi erat my-
sterium, ut humanis illud rationibus assequi posset. Quamobrem
non increpat Ioseph ut qui calumniam struat, sed docet quid res ha-
beat, veniam ignorantiae praebens. Ait namque illi: *Ioseph fili David*.
Etiam nobilitatem honorans commemorat, suspicionem curans.
*Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod
enim in ea natum est, de Spiritu sancto est*. Cognito ergo Ioseph my-
sterio, citoque fidem angelo habens, factum ex Virgine Emmanue-
lem certo coniiciens, ac legislatorem sequestra Virgine adesse intelli-
gens, legem reliquit, nec desponsationis necessitudinem solvit, qui
et ipse mysterio huic minister libens accederet. Accipit itaque Virgi-
nem, non iam ut coniugem, sed ut arcam; non legem, sed ipsum le-
gislatorem ferentem. Habebat igitur Ioseph Virginem mysterio ser-
viens, servansque virginitatem. Cognovit quae prius prophetae lo-

σκεν ἂ πρότερον οἱ προφῆται ἐφθέγγαντο. Ἡπίστατο τοὺς λόγους τῶν προφητῶν· δίκαιος γὰρ ἦν, τοὺς λόγους ἐκείνων ἰδίαν μελέτην ποιούμενος.

1200

VIII. Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὴν προφητείαν ὅπως τὸν θαυμαστὸν τοῦτον ἐμήνυσσε τόκον. Εἰς μέσους, τὸν προφῆτην ἀνάγωμεν διδοῦντα θεοῦ τόκον ἀνθρώποις σωτηρίαν δωρούμενον. Ἀρξώμεθα οὖν ἀνωθεν τοῦ προφητικοῦ λόγου, ἐκ τοῦ περιόντος τὴν προφητείαν ὑμῖν ἐρμηνεύοντες. Φησὶν οὖν ὁ προφῆτης Ἡσαΐας· «Εἶπε Κύριος τῷ Ἀχαζ λέγων· Αἰτησαι σεαυτῷ σημεῖον εἰς ὕψος ἢ εἰς βάθος παρὰ Κυρίου τοῦ θεοῦ σου». Αἰτησον παρὰ θεοῦ θαῦμα, φησί, καὶ σημεῖον δηλώσαι σοι δυνάμενον ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. Θαῦμα ζήτησον, ἵνα μάθῃς τοῦ θαυματουργοῦντος τὴν δύναμιν. Αἰτησον παράδοξον ὃ σε διδάξει περὶ θεοῦ τὴν ἀλήθειαν, καὶ πιστόν σε δοῦλον τοῦ θεοῦ ἀπεργάσεται. Τί οὖν ὁ πιστός Ἀχαζ; «Ἀρκεῖ, φησὶν, ἐμοὶ ἡ πίστις. Οὐ δέομαι πρὸς ταύτην τῆς διὰ τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως. Παῖς εἰμι τοῦ Ἀβραάμ τοῦ πίστει δικαιοθέντος καὶ οὐ ζητήσαντος θαύματα. Ἀβραάμ οὐκ ἐδεήθη τῆς διὰ τῶν θαυμάτων ἀποδείξεως, ἵνα γνωρίσῃ θεόν. Οὐ χρεῖαν ἔσχε τεραστίων ἐρμηνευόντων αὐτῷ τὸν τοῦ παντός ποιητήν. Ἀρκεῖ οὖν μοι, φησί, τοῦ πατρὸς ἡ κληρονομία. Πιστός εἶναι ἐθέλω παῖς τοῦ πιστοῦ Ἀβραάμ. Δέχομαι πίστιν προγονικὴν, οὐ περιεργάζομαι ζητησιν. «Οὐ μὴ αἰτήσω, φησὶν, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον». Οὐ νῦν ἀπόπειραν

OCP
1960, 230

cuti erant. Intellexit prophetarum sermones: quippe iustus erat, eosque sermones meditari usu didicerat.

1200

VIII. Verum videamus et prophetiam, ut mirandum hunc signaret partum. In medium prophetam adducamus, Dei explicantem partum, salute humanum genus donaturum. Altius itaque propheticum sermonem repetamus, ac vobis prophetiam ex abundanti explicemus. Ait ergo Isaias propheta: *Dixit Dominus ad Achaz: Pete tibi signum a Deo tuo in excelsum, sive in profundum.*¹ Pete, *inquit, a Deo miraculum ac signum, quod ostendat universorum ipsum esse opificem. Quaere miraculum, ut Creatoris potentiam noveris. Pete rem novam et insolitam, quae de Deo doceat virtutem, servumque te fidelem Dei efficiat. Quid ergo fidelis Achaz? Mihi, inquit, fides sufficit. Ad eam minime requiro probationem, quae in rerum exhibitione consistit. Filius sum Abrahae qui fide iustificatus est, nec miracula requisivit. Non indiguit Abraham miraculorum probatione, ut Deum doceretur. Non opus habuit prodigiis, quibus illi universorum opifex declararetur. Mihi ergo, inquit, satis est paterna haereditas. Fidelis esse volo, filius fidelis Abrahae. Maiorum fidem suscipio, non curiosius inquirō. *Non petam*, inquit, *et non tentabo Domi-*

PG
77, 1416

*1417

¹ Isa. VII, 10, 11.

λαμβάνω τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως. Ἡ πίστις με διδάσκει ὅσα δύναται ὁ θεός ». Ταῦτα μὲν Ἀχάζ ὁ βασιλεὺς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συγγένεια τοῦ Δαυὶδ καταχθεῖσα εἰς τοὺς Ἰουδαίους καθ' ἐκάστην ἡμέραν σημεῖα καὶ θαύματα καὶ τεράστια ἤτει παρὰ θεοῦ καὶ ἐπιδείξεις θαυμάτων εἰς τὸ γνωρίσαι θεόν, λέγει ὁ προφήτης τῷ οἴκῳ Δαυὶδ ἃ εἶπεν Ἀχάζ ὁ βασιλεὺς. Ἀκούσατε δὴ, φησὶν, οἶκος Δαυὶδ, τί λέγει Ἀχάζ μὴ αἰτεῖν σημεῖον εἰς πίστιν θεοῦ. Ὑμεῖς δὲ ἀγῶνας κινεῖτε θεῷ, ἀποδείξετε αὐτὸν ἀπαιτοῦντες θαυμάτων καὶ ὥσπερ εἰς στάδιον καὶ ἀγῶνα ἔλκετε τὸν θεόν, ἔργα τῆς δυνάμεως εἰσπραττόμενοι καὶ οὐ πιστεύοντες εἰ μὴ ἴδοιτε θαύματα. Ὁ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Κύριος λέγει. « Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε ». Τοῦτο ἐδήλωσεν Ἡσαΐας, ἐλέγχων τοῦ Δαυὶδ τὴν συγγένειαν. Φησὶ γὰρ αὐτοῖς. « Ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαυὶδ. μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; » Ἐλέγχει τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν ἀπόνειαν αἰτούντων θαύματα, ἵνα τῇ ἀληθείᾳ πιστεύσωσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ * Ὑμεῖς στάδια, φησὶ, καὶ ἀγῶνας προτείνετε τῷ θεῷ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιζητοῦντες θαύματα, « δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον », εἰπὼν, ἐπάγει λέγων. « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ ». Τοῦτο δώσει σημεῖον ᾧ πιστεύσει μὲν ὁ κόσμος, ἀπιστήσουσι δὲ Ἰουδαῖοι μονώτατοι· ὁ δέξεται μὲν τὰ ἔθνη, ἀπο-

*231

num. Non iam divinae virtutis experimentum capiam. Docet me fides, quanta Deus valeat. Haec quidem rex Achaz. Quia vero Davidis cognatio ad iudaeos deducta quotidie signa et miracula atque portenta a Deo flagitabat, miraculorumque probationes ad Dei praestandam cognitionem, ait propheta domui David quae rex dixerat. Audite, inquit, nunc, domus David, quid dicat Achaz, non quaerere se signum ut fidem Deo habeat: vos autem Domino certamina movetis, miraculorum ex eo exigentes probationes, velutque in stadium ac certamen Deum trahitis, potentiae opera exquirentes, neque credentes nisi videritis signa. Quod et Dominus de iudaeis ait: *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.*¹ Hoc significavit Isaias, Davidis familiam increpans. Ait namque: *Audite nunc, domus David: Nunquid parum vobis est certamen praebere hominibus, et quomodo Domino praebeatis certamen?*² Iudaeorum improbitatem arguit, eorumque dementiam qui miracula peterent ad fidem veritati praestandam. Quia vero vos, inquit, stadia ac certamina quotidie Deo praetenditis miracula exquirentes, *dabit Dominus ipse vobis signum.* Hoc dicto, subiungit dicens: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt*

¹ Io. IV, 48.² Isa. VII, 13.

πέμψεται δὲ τὸ γένος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δώσει σημεῖον σωτήριον μὲν τοῖς ἔθνεσι, διασποράς δὲ πρόξενον τοῖς ἀπίστοις ἐσόμενον Ἰουδαίοις. Δώσει σημεῖον παρὰ μὲν τοῖς ἀπολλυμένοις ζητούμενον, παρὰ δὲ τοῖς σωζομένοις πιστευόμενον. Ὁ δὴ καὶ ὁ μέγας Παῦλος περὶ τοῦ σταυροῦ φησιν· «Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις θεοῦ ἐστίν». Οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν, τὸν παράδοξον φράζοντες τόκον. Παρθένου γὰρ κηρύσσομεν τόκον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, πιστοῖς δὲ σωτηρίαν. Δώσει οὖν Κύριος τοιοῦτον ὑμῖν σημεῖον, φησὶν ὁ προφήτης, ὃ ζῶν φέρον μὲν ἔσται τοῖς ἔθνεσιν, Ἰουδαίοις δὲ σκάνδαλον. Ὅρᾳς ὅτι ὁ τόκος ἦν σημεῖον ἐπίδειξις. Γινῶθι οὖν ἐκ τούτων τῶν Ἰουδαίων τὸν ἐλεγχον παραχαρattόντων τὴν προφητείαν. Βλέπε τὸν ἐπίβουλον τῆς ἀληθοῦς προφητείας. Ἐπειδὴ γὰρ δῆλον ἐγένετο τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον τῆς προφητείας δηλούσης τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ἐδήλου γὰρ τόκον παρθενικὸν ἄγοντα πρὸς ἡμᾶς τὸν θεόν. Ἐμμανουήλ γὰρ ὁ κυφορούμενος καὶ τικτόμενος ἐρμηνεύεται μεθ' ἡμῶν ὁ θεός — ἀπάγοντες Ἰουδαῖοι τῆς ἐννοίας ταύτης τὴν προφητείαν, καὶ ἀφιστῶντες τὸν λόγον τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, οὐκ ἀκούουσιν· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει», ἀλλ' «Ἰδοὺ ἡ δάμαλις ἐν γαστρὶ ἔξει», παραχαράττοντες τὴν προφητείαν, ἵνα ἀμβλύνωσι τὸ Χριστοῦ μαρτύριον. Οἱ μὲν οὖν φασιν· «Ἰδοὺ ἡ δάμαλις ἐν γαστρὶ ἔξει», οἱ

*nomen eius Emmanuel.*¹ Hoc dabit signum, cui mundus quidem credet, solique omnino iudaei negabunt fidem; quod gentes recipient, repudiabitque genus Israël. Dabit signum gentibus quidem salutare, at quod iudaeis incredulis causa erit ut dispergantur. Dabit signum quod ii quaerant qui pereunt, quodque credant qui salvi fiunt. Quod sane et magnus Paulus de cruce ait: *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est.*² Hoc nos quoque dicemus, novum illum exponentes partum. Virginis enim praedicamus partum: iudaeis quidem scandalum, fidelibus vero salutem. Dabit igitur vobis Dominus, ait propheta, eiusmodi signum; quod gentibus quidem salutem importet, iudaeis autem creet scandalum. Vides fuisse partum signi exhibitionem? Ex his ergo discite * iudaeorum reprehensionem, qui prophetiam depravent. Vide veram *¹⁴¹⁸ prophetiam cavillantes. Postquam enim manifestum est Christi mysterium (significabat enim partum virginalem ducentem nos ad Deum. Emmanuel namque, is qui utero gestatur ac partu editur, interpretatione valet *Nobiscum Deus*), ab hoc iudaei sensu prophetiam detorquentes, atque a Christi adventu sermonem abstrahentes, non audiunt, *Ecce virgo in utero habebit*, sed, *Ecce iuvenula in utero ha-*

¹ Isa. VII, 14.

² I Cor. I, 18.

δὲ «Ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἔξει», καὶ οὐ λέγουσι «παρθένος», τὸν τόκον τοῦ Χριστοῦ χωρίσαι τῆς προφητείας βουλόμενοι. Ἀλλ' ὁ προφήτης φησὶν· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός». Σὺ δὲ σκόπει καὶ τοῦτο τῆς προφητείας. «Ἰδοὺ», λέγει ὁ προφήτης, ἐσόμενόν τι μὴνύων. «Ἰδοὺ», φησὶν, * ὥς ὁρῶν ὅτι ἡμελλεν ἔσσεσθαι ὕστερον. Τοιοῦτος * 232 γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς προφητείας τὸ ἐσόμενον ὥς παρῶν βλέπει. Οὕτως ὁρῶν, οὕτως λέγει. «Ἰδοὺ» ἀντὶ τοῦ «Ἐγὼ βλέπω» ὃ ὑμεῖς ἀκούετε σήμερον». «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ». Οὐ καλέσει ὁ Ἰωσήφ ἢ ἡ μήτηρ, ἢ καλέσουσιν αὐτὸν οὕτως οἱ νομισθέντες αὐτοῦ ἀδελφοί — καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐσκανδαλίζοντο — ἀλλὰ καλέσουσιν οἱ τῶν ἐθνῶν δηλονότι τῇ πίστει προλαβόντες τοὺς Ἰουδαίους. Καλέσουσιν οἱ πορρωτάτω, ἐγγὺς ἐλθόντες τῆς χάριτος, πρὸς οὓς καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὑμεῖς οἳ ποτε ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ». Καλέσουσιν οὖν οὗτοι πρὸ τῶν Ἰουδαίων Ἑμμανουήλ τὸ βρέφος, καὶ τὸ τεχθὲν «θεὸν μεθ' ἡμῶν» γνωρίσουσιν.

ΙΧ. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ προφήτης, ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ φησιν· «Ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς» καὶ οὐκ «ἐκ

bebit, prophetiam adulterantes ut Christi testimonium obscurant. Nam alii quidem dicunt: «Ecce iuvenula in utero habebit»; alii, «Ecce adolescentula», Christi partum volentes separare a prophetia. Verum ait propheta: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*. Tu vero id quoque in prophetia considera. *Ecce*, inquit propheta, futurum quid annuntians. *Ecce*, inquit, ut videns quod postea erat futurum. Tale quid enim est propheticus oculus, id quod est futurum videns ac si in praesentia gereretur. Sic videns, sic loquitur. *Ecce*, pro eo ac est, Ego video quod vos hodie auditis. *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel*. Non vocabit Ioseph, autve mater: non sic vocabunt qui eius fratres videbantur: nam et illi offende-¹ bantur, sed vocabunt gentiles, qui nimirum fide iudaeos praevenient. Vocabunt ii qui cum longissime abessent, prope gratiam venerunt, ad quos etiam Paulus aiebat: *Vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi*.² Vocabunt ergo isti infantem Emmanuel priores iudaeis, ac eum qui natus est Deum nobiscum cognoscent.

ΙΧ. Haec quidem propheta ait, non ita Paulus, sed ait: *Misit enim*, inquit, *Filium suum factum ex muliere*.³ Quid ais, Paule? Pro-

¹ Io. VII, 5.

² Eph. II, 13.

³ Galat. IV, 4.

παρθένου » λέγει, ἀλλ' « ἐκ γυναικός », καίτοι τοῦ προφήτου πάλαι ἐκ παρθένου τὸν τέκον μηνύοντος ἔσεσθαι. Ἀλλ' ὁ πάνσοφος Παῦλός φησιν ἐκ γυναικός τὸν υἱὸν τίκτεσθαι τοῦ θεοῦ. « Ἐξαπέστειλεν γάρ, φησί, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός ». Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Ὁ προφήτης ἐκ παρθένου λέγει, καὶ σὺ τὸν τέκον ἐκ γυναικός εἶναι κηρύττεις; Ναί, φησί, κοινοποιῶ τὴν εὐλογίαν παντὸς εἶναι τοῦ γένους τῶν γυναικῶν βουλόμενος. Οὐ λέγω « ἐκ παρθένου », ἵνα μὴ εἰς μόνας τὰς παρθένους περιγράψω τὴν εὐλογίαν. « Ἐκ γυναικός » λέγω, ἐκ παντὸς τοῦ γένους τὴν χάριν εἶναι δηλῶν, ἵνα πᾶν τὸ γένος τῶν γυναικῶν καρπώσῃται τὴν εὐλογίαν καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς ἄνδρας ἡ χάρις μετατεθῇ, ἵνα ἀφ' ἧς γέγονεν ἡ παραβάσις ἐκ ταύτης γένηται καὶ ἡ χάρις, παρέχουσα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1201

Homilia VI,¹ XI. [...] « Ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατόν ». Ἀντὶ γὰρ τοῦ τὰ λυπηρὰ εἰσαγγοχότος τῷ βίῳ ἀρχεκάκου δράκοντος, χαιροποιὸς ἀρχάγγελος τῆς δεσποτικῆς ἀπ' οὐρανῶν καθόδου προδιήρχετο· καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ ἀρπαγμὸν ἡγήσαμένου εἶναι ἵνα Θεῷ, ὁ φύσει Θεὸς καὶ δεσπότης, προστάτης καὶ ἀρχηγὸς ἀναγεννήσεως ἧς ἐτεκτῆνατο φύσεως ἐγίνετο· ἀντὶ δὲ τῆς πρὸς θάνατον διακονησαμένης παρθένου Εὐας, θεοχαρίτωτο παρθένος, εἰς λειτουργ-

PO
19, 329

pheta ex virgine dicit, tuque ex muliere partum esse praedicas? Plane, inquit: benedictionem communem reddo, totius eam esse volens feminei sexus. Non dico ex virgine, ne benedictionem intra solas virgines restringam. Dico ex muliere, ex sexu universo gratiam esse declarans, quo sexus omnis femineus benedictionem decerpit, exque illis in viros gratia transeat: ut ex qua praevaricatio accidit, ex ipsa proveniat etiam gratia, humano generi regnum coelorum praestans: quod utinam nos omnes consequamur gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi: cum quo Patri et Spiritui sancto gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

1201

Homilia VI, XI. [...] *Posui adiutorium in potente.*² Pro mali enim auctore dracone qui mundo tristitia invexisset, laetum gaudii nuntium ferens archangelus Dominico e coelis praeit descensui: eiusque loco, qui rapinam arbitratus *erat esse aequalem Deo, qui natura Deus atque Dominus, praeses auctorque regenerationis eius naturae quam condiderat, exsistit: pro ea quae ad mortem ministra exstiterat virgo Eva, Deo gratissima ac Dei plena gratia Virgo in vitae obse-

PG
77, 1426

*1427

¹ M. JUGIE, *Homélies mariales byzantines*. Bar et Caro dubitant de paternitate huius Homiliae; minime vero Jugie. Cf. Lau 167 et RPhTh 546.

² Ps. LXXXVIII, 20.

γίαν ζωῆς προσεχειρίζετο· παρθένος ἐντὸς γυναικείας φύσεως καὶ ἐκτὸς γυναικείας σκαιότητος, παρθένος ἀνύβριστος, ἄσπιλος, πανάμωμος, ἀκήρατος, ἀμόλυντος, ἀγία ψυχῇ καὶ σώματι, ὡς κρίνον ἐν μέσῳ ἀκανθῶν βλαστήσασα, οὐ μαθητευθεῖσα τοῖς τῆς Εὐας κακοῖς, οὐ καταρυπωθεῖσα γυναικείαις ματαιότησιν, οὐ παιδαγωγηθεῖσα γραῶδεσι μυθολογίαις, οὐ κηλιδωθεῖσα τὰς ἀκοὰς μοχθηρᾷ ἀκοῇ, οὐ βεβηλωθεῖσα τὴν γλῶτταν ἀκόσμῳ φθογγῇ, οὐ χρανθεῖσα ὄμμα ἀθεμίτῳ θεωρίᾳ, οὐκ ἀτιμάσασα φυσικὸν κάλλος χρώμασιν μαχλοσύνης, οὐ φοινίξασα παρειὰς ψευδογραφείᾳ, οὐ σκηνοποιήσασα τιμίαν κεφαλὴν περικρανίοις ἐπιπλάσμασιν, οὐ στιλβώσασα τράχηλον ἐπιθέμασιν τοῖς ἐκ λίθων, οὐκ ἀλύσσει δῆσασα χεῖρας, καὶ πόδας χρυσοπέδοις κλοιοῖς, οὐ καταμαλακισθεῖσα ἡδύσμασι μυρεψικοῖς, οὐ νυμφοστολισθεῖσα ὑπὸ ἀνθρώπων ἱματισμῷ διαφανεῖ, οὐκ ἐγχαράξασα τῇ καρδίᾳ πλανικὰ εἰδωλὰ· ἄπαγε τάδε πάντα καὶ τὰ ὅμοια· «οὐδὲν κοινωνία σκότει πρὸς φῶς». Ἀλλὰ πρὸ τῆς γεννήσεως μὲν ἀφιερωθεῖσα τῷ πλάστῃ, μετὰ γέννησιν δὲ ἀνατεθεῖσα εὐχαριστηρίως, ἱερὸν θρέμμα, ἱεροῦ ἐναύλισμα, νόμου * παιδαγώγημα, Πνεύματι ἁγίῳ μεμυρισμένη, περιβεβλημένη θεῖαν χάριν ὡς θέριστρον, τῇ ψυχῇ θεόφρων, τῇ καρδίᾳ θεοστεφής, τοῖς ὄμμασιν ἁγιολαμπής, τοῖς ὠσὶν ὑμνοηγής, τῇ γλώσσῃ μελίρυτος, τοῖς χεῖλεσιν κηροσταγής, ὥραία τοῖς διαδήμασιν, ὥραιότερα τοῖς τρόποις, αἰδέσιμος τῷ λόγῳ, αἰδεσιμωτέρα τῇ πρά-

*330

quium eligitur: virgo muliebri comprehensa sexu, at muliebris exsors nequitiae: virgo innocens, sine macula, omni culpa vacans, intemperata, impolluta, sancta animo et corpore,¹ sicut lilium inter medias spinas germinans: ² non docta Evae mala; non muliebri vanitate foedata; non anilibus instituta fabulis; non malo auditu aures sordidata; non inhonesto sermone polluta linguam, non visu illicito infecta oculos; quae nativum colorem luxuriae adductis coloribus non deturparit, non fucis genas obduxerit; non collo efformatis in torques lapillis fulgorem asciverit; non manus armillis, pedesque aureis torquibus vinxerit; non unguentariorum speciebus emollita sit; non splendidam vestem ab hominibus sponsa acceperit; non erroris simulaera cordi inculpserit: longe haec facessant, et similia (neque enim tenebris ad lucem ulla communio est):³ sed quae necdum nata auctori Deo consecrata sit; nata vero grati animi monumento, sacra alumna ut in sacrario ac templo moraretur oblata fuerit, legis discipula, Spiritu sancto delibuta, divina gratia ut palliolo amicta, animo divina sapiens, Deo corde nupta, sanctitatis splendores oculis spirans, auribus cantica insonans, lingua melliflua, labiis favum stil-

¹ I Cor. VII, 34.

² Cant. II, 2.

³ II Cor. VI, 14.

ζει, πραεῖα τοῖς τρόποις, πραϋτέρα τοῖς κινήμασιν, ἀγαθὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων, ἀγαθοτέρα τῇ δράσει Θεοῦ, τῇ γαστρὶ Θεοδόχος, τῷ ἔργῳ Θεοτόκος, καί, ὡς ἔπος εἰπεῖν, « ὅλη καλή, ὡς εὐδοκία, καὶ ὅλη ἡδεῖα ὡς ἀπόδεσμος ἀρωμάτων ».

XII. Ταύτην ἡμῖν, τὴν ἀξίαν τοῦ κτίσαντος ἡ θεία δεδώρηται πρόνοια πρόξενον ἀγαθῶν, οὐ πρὸς παρακοὴν ἐρεθίζουσιν, ἀλλὰ πρὸς θείαν πειθαρχίαν εἰσοδηγοῦσαν, οὐ θανατηφόρον καρπὸν προτείνουσιν, ἀλλὰ ζωοποιὸν ἄρτον παρέχουσιν, οὐκ εὐπτότητον τῷ λογισμῷ, ἀλλὰ βωμαλαίαν τῷ φρονήματι, οὐ χάυνην τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐρρωμένην τῇ ψυχῇ, ἀρχαγγέλῳ μεγαλοφυῶς προσδιαλεγομένην, τὸν ἀρχέκκλον κατασχύνασαν· πρὸς μὲν τὴν ὄψιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ θαυμάζουσιν, ὡς οὐχ ὁμοίαν τῷ Ἀδὰμ ἀπόγονον, πρὸς δὲ τὰ δηλούμενα νουνεχῶς παρεσκευασμένην, μή που πάλιν πεπλανημένη εὐνοια τὴν ἐν τῷ ἱερῷ, ὡς ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐπισκέπτεται, μὴ ὕδριστοῦ πάλιν τολμηρία τῷ θείῳ σηκῷ ὡς τῇ Ἑδὲμ εἰσπεπήδηκεν, μὴ συλαγωγὸς ὁ εὐαγγελισμός. Τί οὖν ὁ εὐαγγελιστής; Τεκμαιρόμενος τῆς ἀγίας τὴν ἔνδον διάθεσιν καὶ ἀγγίνον ἐκ τῆς προφανοῦς ὀψεως, καὶ ἀγασάμενος τὸ εὐτακτον τῆς συνέσεως, ἐκ δύο τε τῶν ἄκρων, χαρᾶς φημι καὶ εὐλογίας, τὸν στέφανον περιανθήσας, ὄρθιον τὸν ἔπαινον προσεκόμενίζεν, ἐπισείων τῇ χειρὶ καὶ τῷ

lantibus;¹ pulchra gressibus, moribus pulchrior; sermone venerabilis, actione venerabilior; mansueta moribus, mansuetior motibus; bona in hominum oculis, Dei obtutibus melior; quae Deum ventre suscepit, vereque Deum partu ediderit; atque, ut verbo dicam, tota pulchra ut propensa voluntas, totaque suavis ut cella unguentaria.²

XII. Hanc nobis conditore dignam donavit divina providentia, bonorum conciliatricem, non quae ad inobedientiam incitet, sed quae ad obsequendam ductrix exsistat; non quae fructum letiferum porrigat, sed quae panem vitalem praebeat; non quae animo facile lasciviat, sed quae robusto sensu exsistat; non mollem cogitatione, sed mente firma; archangelo magnifice colloquentem, ac quae mali confuderit auctorem; ad angeli quidem aspectum mirantem, velut neptem Adamo dissimilem; quae tamen his quae nuntius afferret, animo prudens cautaque attenderet, ne forte iterum falso benevolus in templo agentem, uti in paradiso inviseret; ne rursus iniurius violator in Dei aedem, uti in Edem temerarius insiliat; ne fausta annuntiatio deceptio exsistat. Quid ergo coelestis nuntius? Internam sanctae affectionem, animique solertiam ex conspicuo aspectu coniiciens, admiransque prudentiae compo-

¹ Cant. IV, 11.

² Cant. IV, 7; VI, 3.

*331

λόγῳ ἐπιφωνῶν· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ εἶ, καλλιστοτάτῃ καὶ ὑπερωραιοτάτῃ γυναικῶν»· «ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», ὀλόσεμνε, ὀλόδοξε, ὀλάγαθε· «ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», αἰδέσιμε, ἀσύγκριτε, ὑπερέδοξε, ὀλόφωτε, ἀξιόθεε, ἀξιομακάριστε. Ἄγαμαί σε τῆς ἐπεικειάς, ὑπέρτερε. «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ» θεονύμφευτε, καὶ ἀγιόθρεπτον κειμήλιον. Οὐ σύλῃψιν * τὴν ἐν ἀνομίαις οὐδὲ κύησιν τὴν ἐν ἀμαρτίαις εὐαγγελιοῦμαί σοι, ἀλλὰ χαρὰν σοι προσερμηνεύω τὴν ἐκ τῆς Εὐας κοιμίζουσιν λύπην· οὐ κυοφορίαν ἐπώδυνον, οὐδὲ τοκετὸν καταστενακτικὸν προσαγγέλλω, ἀλλὰ γέννησιν παρακλητικὴν καὶ εὐφράσιμον προμηνύω. Μὴ ἀνθρωπίνως τὰ θεῖα νομίσης. Οὐδὲ γὰρ γοεράν ὠδῖνα, οὔτε γόνον θλιβερόν κατασημαίνω, ἀλλὰ ἀνατολὴν παγκοσμίου φωτὸς προαναγινώσκω. Πέπαυται γὰρ διὰ σοῦ τὰ τῆς Εὐας στυγερὰ· ὦλοντο διὰ σοῦ τὰ φαῦλα· ὥχοντο διὰ σοῦ τὰ τῆς πλάνης· κατήργηται διὰ σοῦ τὰ τῆς λύπης· ἐξήλειπται διὰ σοῦ τὰ τῆς καταδίκης. Λελύτρωται Εὐα διὰ σέ. Ἅγιον γὰρ τὸ ἐκ τῆς ἀγίας γεννώμενον, ἅγιον καὶ πάντων ἁγίων Κύριος, ἅγιον καὶ μεταδοτικὸν ἀγιότητος. Ὑπερφυῖς τὸ ἐκ τῆς ὑπερφυοῦς τικτόμενον· ἀνερμήνευτον τὸ ἐκ τῆς ἀνερμηνεύτου προερχόμενον· Ὑῖος Ὑψίστου τὸ ἐκ τῆς ὑψηλοτάτης ἀνατέλλον. Οὐ θελήματος σαρκὸς ἐργασία, ἀλλὰ Πνεύματος ἁγίου ἐνέργεια τὸ ἀναδεικνύμενον· οὐκ ἀνδρὸς γεωργία, ἀλλὰ δυνάμεως ὑψίστου Θεοῦ εὐδοκία τὸ προσφερόμενον. Οὐκ

*1428

sitionem, atque ex duplici extremo, gaudio, * inquam, et benedictione, ceu floribus coronam contexens, in pedes erectus laudem offert, manu quatiens verboque acclamans: *Ave, gratia plena; Dominus tecum*.¹ Benedicta tu, pulcherrima ac formosissima mulierum. «Dominus tecum», quae tota venerabilis, tota gloriosa, tota bona sis. «Dominus tecum», veneranda tu, incomparabilis, omnem claritatem superans, tota lucis fulgoribus concreta, Deo digna, beatificanda. Summe demiror tuam modestiam, o celsissima *Ne timeas, Maria*,² Deo sponsa, pignusque in sanctis educatum. Non conceptionem in iniquitatibus,³ aut partum in peccatis tibi sum annuntiaturus, sed gaudium expositurus quod Evae tristitiam auferat. Non partum in doloribus, luctuque plenam enixionem annuntio, sed nativitatem praesigno quae consoletur ac laetitiam afferat. Noli quae divina sunt humano more pensare. Neque enim lugubrem parturiginem aut molestum partum significo, sed mundi totius lucis ortum praedocceo. Propter te enim cessaverunt Evae tristitia; per te perierunt mala; per te abscessit error; per te maledictio abolita; Eva per te redempta. Sanctum enim, quod ex sancta natum est; Sanctum, ac omnium Dominus sanctorum;

¹ Lc. I, 28.² Lc. I, 30.³ Ps. L, 7.

ἄνθρωπος ψιλὸς τὸ τικτόμενον, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος σαρκούμενος. Οὐ φθινόπωρος ὁ τῆς γαστρὸς σου καρπός, ἀλλὰ ἀθανασίας βλαστός. Οὐ φυσιδώρητος ἄμητος, ἀλλὰ θεοφύτευτον ἄνθος. Τίκτετε γὰρ ἀρχὴν ἀναρχον, βρέφος ὑπερχρόνιον, προαιώνιον, παρθενόγονον, αἰδίδιον, ὑποτίτθιον, προμήτρωον, γαλακτότροφον, παντοτρόφον, ἀνθρωπόμορφον, θεαπαύγαστον, πτωχοφανῆ, βασιλέα ἀδιάδοχον. «Χαῖρε τοιγαροῦν, παρθένε κεχαριτωμένη», μῆτερ ἐν παρθένοις καὶ παρθένε ἐν μητράσιν, ἐν αὐτῶν χαρακτήρ καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῇ πράξει.

1202

XIII. [...] «Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον αἰνέσατε αὐτόν», ὅτι τοῦ Πατρὸς μὴ χωρισθεῖς, «ἐκκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη», καὶ ἐν γαστρὶ ἀχράντῳ τὸ ἀχώρητον πλήρωμα τῆς θεότητος χωρεθῆναι εὐδόκησεν, «ἔσαντες τῷ Κυρίῳ ἕσμα καινόν, ὅτι θαυμαστά ἐποίησεν». «Τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς πατρικῆς κρυφιοτήτος» ἐκ παρθένου ἀμωμήτου σαρκωθῆναι κατηξίωσεν. «Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ πάντα ἡ γῆ· εἴπατε τῷ Θεῷ· ὡς φοβερά τὰ

PO
19, 332

Sanctum, ac cuius sit ut sanctitatem impertiat;¹ eximium, quod ex eximia nascitur; inexplicabile, quod ex inexplicabili prodit; *Filius Altissimi*,² quod ex altissima oritur; non carnis volentis opus, sed Spiritus sancti effectio quod ostenditur; non viri cultura, sed virtus Altissimi. Quod provenit, Dei bona voluntas. Non purus homo quod nascitur, sed Deus Verbum incarnatum. Non autumnalis uteri tui fructus, sed immortalitatis proles. Non messis naturae dono concessa, sed flos Deo satore ortus. Paries namque principium principii expers; infantem, temporibus superiorem, saeculis anteriorem, Virginis prolem; sempiternum, ubera sugentem; matre seniore, lactaneum; omnia alentem, humana indutum forma; Dei splendorem, pauperem visum;³ regem, nullum qui succedat habentem. *Ave itaque, Virgo, gratia plena*; inter virgines mater, interque matres virgo; harum illarumque figura, atque utrasque re ipsa supergressa.

1202

XIII. [...] *Qui timetis Dominum, laudate eum*;⁴ quia nihil recedens a Patre *inclinavit coelos, et descendit*;⁵ placuitque ut in Virginis utero, quae non potest capi deitatis plenitudo, caperetur. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit*.⁶ Splendor enim gloriae et figura occultioris paternae substantiae⁷ ex intemerata Virgine carnem voluit assumere. *Iubilate Deo, omnis terra; dicite Deo: Quam*

PG
77, 1429¹ Lc. I, 35.² Ibid. 32.³ Hebr. I, 3.⁴ Ps. XXI, 24.⁵ Ps. XVII, 10.⁶ Ps. XCVII, 1.⁷ Hebr. I, 3.

ἔργα σου». Ὁ γὰρ ἐν μορφῇ Θεοῦ Πατὴρ σύμμορφος κατεδέξατο γενέσθαι ἀναλλοιώτως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πτωχείᾳ, καὶ ὁ πρὸ ἐωσφόρου γεννηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων παρθένον ἁγίαν ἐπεγράψατο μητέρα, καὶ ἡ ἐνυπόστατος σοφία τοῦ Πατρὸς νῶν ἐαυτῇ ἀχειροποιήτον ἐν παρθένῳ τιμὴν ὠκοδόμησεν «καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν».

PO
19, 334

XIV. [...] Λέγεται γὰρ ὅτι, λοιμοῦ ποτε σφοδροτάτου ἐγκαθημένου τῇ Ἑλλάδι καὶ καταδαπανῶντος τὴν γῆν, λιταῖς καὶ θυσίαις ἐνδαψιλεύσασθαι τοὺς οἰκήτορας πρὸς ἐξευμενισμόν τῶν σφῶν κινδύλων. Ἐπεὶ τοίνυν «μὴ ἦν φωνὴ μηδὲ ἀκρόασις», κατὰ τὸν γραφικὸν λόγον, βουλὴν δευτέραν βουλευόνται οὐκ ἄσκοπον οὐδὲ ἄσοφον, ἐπὶ τὸν ἄγνωστον μετοχετεύσαι τὰς σπονδὰς Θεόν, ὡς ὄντα μὲν, διαλανθάνοντα δὲ τοὺς ἀναξίους. Ὡς δὲ ἔργῳ τὸ βουλευτήριον, καὶ ὁ ἱλασμός ἐπηκολούθησεν, διαστείλας τὴν τοῦ ὀλοθρευόντος πρὸς τοὺς ζῶντας ὁδόν, τί πεπραχέναι μετέπειτα φράζονται; Ἐκλιπαρῆσαι τὸν πρὶν μάτην ταῖς θυσίαις τετιμημένον, χρησμὸν ἐπιδοῦναι τῆς τοῦ ἰδρυσθέντος βωμοῦ τῷ ἀγνώστῳ θεῷ ἀποδόσεως. Ἀθηναῖοι δὲ οὗτοι, οἱ μάλα κεχηγότες λέγειν τι ἢ ἀκούειν καινότερον μέμνηται δὲ τούτου τοῦ βωμοῦ ἢ τῶν Πράξεων βίβλος. Ἐχει δὲ ἡ πεῦσις οὕτως· «προφῆτευσον ἡμῖν, προφῆτα Τιτὰν Φοῖβ' Ἀπολλων, τίνος ἔσται δόμος οὗτος;» Ὁ δέ, μὴ συγχωρούμενος ἡρεμή-

1203

*terribilia sunt opera tua;*¹ qui enim est in forma Patris, nobis in nostra paupertate conformis indivise fieri voluit; quippe ante luciferum genitus est,² novissimis temporibus sibi matrem ascivit; atque subsistens Patris Sapientia, templum sibi in venerabilis Virginis utero non manufactum aedificavit, et *habitavit in nobis*.³

PG
77, 1430

XIV. [...] Aiunt enim cum pestis gravissima Graeciae incumbere universamque regionem consumeret, ac cives supplicationibus atque hostiis uberiores instarent, quibus falsa sua numina placanda existimarent: cum itaque non esset vox, aut ulla auditio, ut loquitur Scriptura,⁴ consilium aliud ineunt haud sane absonum minusve prudens; ut nimirum pacis foedera in ignotum Deum transferrent; ut qui esset quidem, sed quem indigni non nossent. Ubi autem quod consultum erat effectum est, secuta est et propitiatio, exterminatorem vivosque inter viam discernens. Quidnam vero tum fecisse aiunt? Nempe obsecratos eum quem frustra prius hostiis honorassent, responsum daret, quo aram ignoto Deo erectam ceu titulo exornarent. Hi porro Athenienses erant, viri in hoc toti hiantes, ut novi quidpiam

1203

¹ Ps. LXV, 1-3.

² Ps. CIX, 3.

³ Io. I, 14.

⁴ III Reg. XVIII, 26.

σαι ὑπὸ τῆς ἐκατέρους εἰς τοῦτο ἐλαυνούσης ἀρρήτου δυνάμεως, ἐκεῖνα ἐχρησιμοδότει ἀπαρχαράκτως, ἅπερ ἀκηκόει παρὰ τῶν τῆς εὐσεβείας προφητῶν κηρυττόμενα, λέγω τάδε· «Ὅσα μὲν πρὸς ἀρετὴν καὶ κόσμον ὥρων ποιεῖτε· ἐγὼ γὰρ ἐφετμεύω τρεῖς ἕνα ὑψιμέδοντα Θεόν, οὗ Λόγος ἀφθιτος ἐν ἀδαεὶ κόρη ἔγκυμος ἔσται· ὅς, ὥσπερ τόξον πυρφόρον μέσον διαδραμὼν ἅπαντα κόσμον ζωγράφας, Πατρὶ προσάξει δᾶρον· οὗτος ἔσται δόμος. Μαρία δὲ τοῦνομα αὐτῆς». Ταῦτα δέ, ταῦτα ἐγκεκλόαπται παρ' Ἀθηναῖοις λιθίναις φλιαῖς εἰς ἀνεπίληστον μνήμην. Προσθήσομεν δὴ καὶ ἕτερον τοῖς εἰρημένοις Βιργιλίου τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις παιδευτοῦ, οὐκ ἀσήμευ ἀνδρὸς οὐδὲ ἀσόφου. Καὶ οὗτος γὰρ οὕτως ἐν τῷ γεγραμμένῳ παρ' αὐτοῦ εἰδυλίων βιβλίῳ ἐπιμνησθεὶς τῆς Σιδύλλης, ἐπήγαγεν τάδε· «ἡ νέα γονὴ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ οὐρανοῦ καταπέμπεται».

aut dicerent, aut audirent. Huius autem arae mentio est in . . . rum libro.¹ Interrogatio vero ita habet:

Propheta nobis, propheta, Titan Phoebe Apollo, cuiusnam domus ista erit?

Non sinente autem silere, quae utrosque in hoc impellebat, divina virtute, illa sincere oraculo edit, quae veritatis prophetis praedicata audisset, ita aiens:

*Quaecumque veritati ac honestati congruunt, haec agite:
Ego enim Deum supremum Regem trine unum edico;
Cuius Verbum incorruptum placidae puellae conceptum utero,
Igniti teli instar, medium transcurrens,
Universum Patri capiens dono offeret mundum.
Isthaec domus erit: Maria autem ei nomen exsistit.*

Haec plane, haec Athenis lapideis tabulis ad sempiternam pro foribus insculpta memoriam. Sed et alius his quae dicta sunt adiungemus, Virgilii apud Romanos poëtae eruditi, viri haud obscuri nec sapientiae laude exsortis. Nam et ille in suo idylliorum libro, Sibyllam memorans, haec addidit:

*Iam nova progenies caelo demittitur alto.*²

¹ Act. XVII, 23.

² Eglog. IV, 7.

● PG 77, 1317, 1320, 1329, 1332, 1337, 1340, 1345, 1368, 1377, 1380, 1389, 1396, 1397, 1400, 1431.